

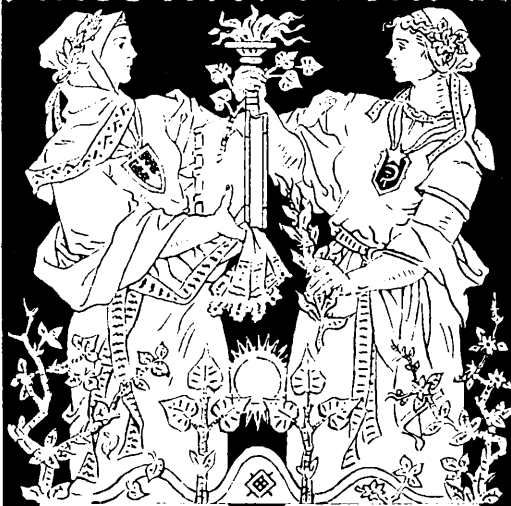
of the study. The first author (J.A.R.) was involved in the development of the study, the design of the study, the data collection, the analysis of the data and the writing of the paper. The second author (A.P.) was involved in the design of the study, the data collection, the analysis of the data and the writing of the paper. The third author (S.P.) was involved in the design of the study, the data collection, the analysis of the data and the writing of the paper. The fourth author (C.S.) was involved in the design of the study, the data collection, the analysis of the data and the writing of the paper.

References

- Adams, R. A., & Brasher, J. (1997). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 11*, 237-242.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2000). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 14*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2003). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 17*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2006). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 20*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2009). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 23*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2012). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 26*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2015). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 29*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2018). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 32*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2021). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 35*, 101-106.
- Adams, R. A., & Brasher, J. (2024). The effects of a 12-week resistance training program on muscle strength and body composition in young women. *Journal of Strength and Conditioning Research, 38*, 101-106.

EX LIBRIS

M·A·T·I·C·A·S·L·O·V·E·N·S·K·Á

+1·8·6·3+

+1·9·6·3+

**Spoločná práca
Červeného Kríža, Matice Slovenskej a Živeny**

I.

**Prvé shromaždenia národné
v Turčianskom Sv. Martine.**

Napísal
Jozef Škultéty.

Vydanie spoločné. 1924.

Za 4 koruny.

Spoločná práca
Červeného Kríža, Matice Slovenskej a Živeny.

I.

Prvé shromaždenia národné v Turčianskom Sv. Martine.

Napísal
Jozef Škultéty.

Vydanie spoločné.

Tlačou Matice Slovenskej a Kníhlačiarskeho účastinárskeho spolku
v Turčianskom Sv. Martine.
1924.

1 7A037005 1

KSK.482

19.11.1956

V Uhorsku, a najmä na Slovensku, latinská reč v školách udržala sa tak dlho, ako nikde inde v Európe. Po svete už dávno vedeli i držali sa toho, že učiť treba v materinskej reči, a u nás i na prvom stupni vyučovania, v počiatočných školách, trápili ešte deti latinskou gramatikou. Spisovateľ náš, Ján Kalinčiak, v životopise svojom rozpráva, ako on plakával, vstávajúc v lete i o tretej hodine ráno učiť sa latinské lekcie, z ktorých nerozumel ani slova. V liptovskej dedine, vo Svätom Jáne, už v druhej štvrtine 19. storočia a ešte len 9—10-ročný! Chlapci boli povinní bez všetkého rozumenia od slova do slova naučiť sa z latinskej gramatiky „odtiaľ potiaľ“ nadelenú lekcii.

A latinčina ešte neprestala takýmto spôsobom otupovať ducha našej mládeže, už cele tak uvádzali do slovenských škôl maďarskú reč. V Liptove a iných severnejších krajoch ešte drali deti pre latinské vokabulá, keď na príklad v Germani už vítkali do mladých hlavičiek takéto rýmy :

Isten — Bůh,
lélek — duch.

Od matky svojej viem, že v Kameňanoch (Ge-

mer) okolo roku 1838-ho učiteľ postavil pred seba dvoje detí, z nich jedno vyvolávalo maďarské slová a druhé hovorilo ich po slovensky, na pr.: Isten — Bůh, lélek — duch. Aby dôraz bol väčší, než žiak, ktorý po slovensky vykladal maďarčinu, bol povinný po každom slove lusknúť čiže puknúť prsty zodvihnutej pravej ruky.

Taká bývala škola slovenskej mládeže.

Rozumie sa, ako učilo sa v škole, tak išlo všetko i vo verejnom živote. Za latinskej školy po latinsky rokovalo sa na krajinskom sneme, v latinskej reči písali zákony, v nej pracovali všetky úrady. Tým národný cit otupoval sa, ale vec mala tú dobrú stránku, že v krajine, kde žilo toľko národov, ako v Uhorsku, nevznikaly medzi nimi pre reč nijaké spory. Latina bola rovnako pre každého. V Uhorsku, hoci tu žily sedmoraké národy, Maďari, Slováci, Nemci, Rumuni, Rusi, Srbi a Slovinci, až do 1790-ho roku nebolo národnostnej otázky. Pravda, i ústava uhorská bola taká, že v obci, v stolici, v štáte ľudia dostávali sa k moci na základe svojich zemianskych práv. Záviselo všetko od zemianskeho stavu, nie od toho, akej je kto národnosti. A na Slovensku bolo zemánov — celé dediny.

Premenilo sa to až od 1790-ho roku.

Vtedy, na konci 18. storočia, v národoch Európy vôbec budil sa nový duch. U nás pomáhaly

budíť ho najmä nové poriadky cisára Jozefa II. Ale keď vo februári 1790-ho cisár neočakávané umrel, v Uhorsku uprednostené a ním ohrozené stavy temer zvýskly, že zemianske majetky ostanú neodanené, pred trestným zákonom sedliak predsa nebude rovný so zemänom, zstanú stoličná samospráva, panský súd, vôbec stavovské poriadky, ktoré cisár Jozef vyvracal. Povyťahovali odev už zabudnutú, páni mentieky v kuruckých časoch nosené, panie staré čepce uhorské, oplecká, zástery, gombári nestačili robiť šnúry, zlatníci strieborné gombý. A, ani v nejakom opojení, ľudia začali volať: „Maďarskú reč!“ (Magyar nyelv!) Pravda, Jozef II. pri svojich novotách, nedobrych pre staré poriadky a stavovské (zemianske) svobody uhorské, bol začal uvádzať i nemeckú reč; ale v Uhorsku heslo „maďarská reč“ nevzniklo zo strachu o maďarčinu. Heslo to — ozaj ako v opojení — opakovali i ľudia, ktorým na maďarskej reči veru nezáležalo.

Ako sa pripojili k pohybu, dovolávajúcemu sa maďarskej reči, i slovenskí zemäni, temer ťažko by bolo pochopiť. V ich živote neukazoval sa nijaký sklon k Maďarom. Známe staré bible a iné rodinné knihy, v ktorých na pr. Pongrácovci za časov najvyššieho rozkvetu latiny po slovensky zapisovali pamätne udalosti, rodinné i krajinské; Illésházy, pán na Trenčianskom zámku,

ku koncu 17. storočia na svadbu svojej dcéry slovenským listom pozýval hostí; pri pohreboch svojich najmilších najprednejší zemáni naši volili si slovenských kazateľov, sami, keď boli nábožne nadchnutí, v slovenskej reči skladali piesne cirkevné, inokedy zas piesne svetské. Áno, keď od 1791-ho roku krajinský snem takrečeno neprestával donášať zákony o maďarskej reči a nakladalo sa i stoliciam po maďarsky úradovať, vtedy zemáni slovenskí menom svojich stolíc napospol ozývali sa, že u nich v maďarskej reči úradovať je nemožno, lebo oni po maďarsky nevedia. Ale Maďarom prialy všetky okolnosti a najmä viedenská politika hnala vodu na ich mlyn. Viedni proti strašnému Napoleonovi pomoc Ruska bola milá, ale keď potom už nepotrebovali sa báť Napoleona, viedenský minister Metternich začal predstavovať Rusko ako také, s ktorým ide slovanské nebezpečenstvo. A jestli „slovanské nebezpečenstvo“, tak v Uhorsku Maďarom ľahko bolo uvádzať politiku, potlačujúcu najmä Slovákov. Maďari predstavovali sa, že v nich je obrana a ochrana proti Slovanstvu nielen pre Uhorsko, ale i pre cisársky dom Habsburgov. Im takto ľahko bolo *stotožniť sa so štátom*. A vtedy pre slovenských zemánov, jestli nechceli prísť o svoje slobody, práva, privilegia, nebolo inej voľby, ako pripojiť sa k maďarizmu, dvíhanému od 1791-ho roku.

Tak stalo sa, že Podmanický, Motešický, Rakovskí, Benický, Turánski, Radvánski, Lehotskí atď., atď.* tiež pripojili sa k heslu „Maďarskú reč!“ V prúde udalostí potom z nich ne jeden bol až fanatickým prívržencom a obrancom národnej veci maďarskej. (K takým prináležal — hoci bol bez *-ský* — i Kossuth.)

A z toho nasledovalo potom, že učení ľudia slovenskí, ktorí od konca 18. storočia národnou myšlienkou slovenskou zapálení začali účinkovať, len ťažko nachodili prívržencov, nasledovníkov. Ľud bol ešte poddaný, nevoľný, meštianstva sme temer ešte nemali. Škola najprv latinská, potom maďarská.**

* Anton Szirmai roku 1804 v svojej latinskej knižke „Hungaria in parabolis“ sobral do veršov vyše 140 takýchto rodinných mien slovenských a v poslednom verši, vychodiacom na *-ensky*, uštepačne doložil:

„Títo všetci dobre
vedia po slovensky.“

** Z knihy Jozefa Hanuša „Národní Museum a naše obrození“ (Praha 1921), v ktorej vykladá sa, čím boli Sternbergovci, Kinskí, Lobkovicovci, Kolovratovci, Schwarzenbergovci, Černínovci pri prebúdzaní českej národnosti od konca 18. storočia, tiež možno pochopiť, čo to bolo na Slovensku, keď tu už v prvej tretine 19. storočia neostalo pri slovenskej veci z mocnejších nikoho.

I.

Okolnosti postupne sa horšily. Slovenské matere neprestaly rodiť schopných synov, ale z nich jedni nemali príležitosti pripraviť sa do života, druhí zanikali v nedobrych pomeroch prvej, než by sa boli mohli otužiť do borby; ktorí sa zachovali, tých bolo potom primálo k mnohým a ťažkým úlohám. Áno, ojedinelých ľudí, čo by oni akí posväťenci a hrdinovia boli, je nepriateľským silám ľahšie premáhať, nežli husto postavených . . .

Ján Kollár, Ján Hollý v duchovnom živote slovenskom konali veľké veci, ale účinky marily sa nesčíselnými zlými okolnosťami.

Prebudení Slováci neuťahovali sa ani v búrkach rokov 1848. a 1849. Postavili sa pod vojenské zástavy, hotoví i mrieť za vec svojho národa. Nevyšlo z toho temer nič — pre mrzkosť viedenskej politiky. Keď Maďarmi spôsobené nebezpečenstvo minulo sa pri pomoci slovanskej, ruskej, národnej snahy maďarské srdcu Viedne byly zas bližšie, nežli slovanské. Politické pomery utvorily sa tak, že národný život slovenský rozvíjať sa nemohol. I tých slovenských národovcov, ktorí po roku 1849 dostali sa do štátnej služby, už 1853-ho poprekkladali do maďarských krajov, ďaleko, do Debrecína, Kállóva, Varadína — aby nemohli účinkovať medzi slovenským ľudom.

Len o desať rokov, 1859-ho, keď vojenská moc Austrie hodne podlomila sa pri Solferine prehratou vojnou, svojmu rodu verní Slováci ako by boli voľnejšie vydýchli, na osvieženom povetrí. Vo Viedni, ako následok oslabenia, nastala poľnosť, Maďari zas, aby pri požadovaní svojom mali pred Viedňou viacej váhy, pretvárali sa a boli by chceli ukazovať, že sú jednomyselní s ostatnými národmi Uhorska.

Od začiatku 1861-ho roku v Budíne už vychodily slovenské „Pešbudínske Vedomosti“, a v nich najúčinlivejší národovci slovenskí hneď v prvé mesiace dorozumeli sa svolať národné shromaždenie slovenské. Išlo o to, aby Slováci so všetkých strán sídení mohli sa usniesť na svojich žiadostiach a predložiť ich panovníkovi alebo snemu uhorskému.

Ale kde by mohlo byť také shromaždenie slovenské, v ktorom meste? A kto by ho svolal?

Stolica slovenská nesvolá ho ani jedna: správu stolíc mali v rukách i po roku 1848-mom, vlastne od 1860-ho, ešte zemáni, prislúchajúci už do maďarského tábora. A mesto?

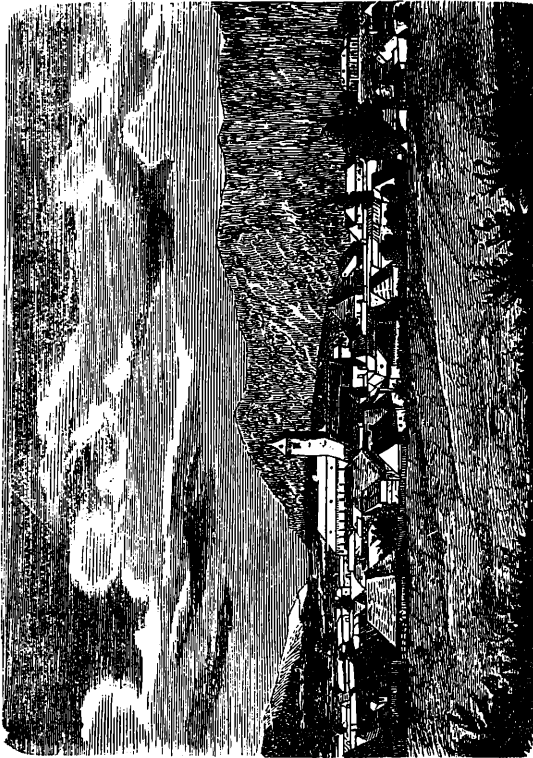
V Uhorsku od 13. stoločia počnúc králi dávali osádzaným Nemcom také privilegia, také svobody, že najmä do dôležitejších miest nahnulo sa ich mnoho. V banských mestách Slovenska došlo to tak ďaleko, že tam iný ako Ne-

mec nemohol mať ani domu, ani iného nepohnutelného majetku, do remeselníckeho cechu ako majstra pripustili len Nemca. Od 17. stoloetia, keď tieto nesmyselné práva Nemcov začaly sa rušiť, Slováci prirodzenou váhou svojou množili sa i v mestách a Nemci ubúdali, ale potom v 19. stoloetí čím väčšmi rozmáhala sa maďarizácia, bolo pre Slovákov zas tým horšie. V mestách pätil, hatil sa ich vzrast. Tak k politickej akcii, k politickému vystúpeniu slovenskému onedlho po 1850-tych rokoch, 1861-ho, ktoré mesto mohlo tu otvoríť svoje brány, svoje domy?!

Pomohol malý Svätý Martin v Turčianskej stolici, v strede Slovenska.

V mestečku tomto už od 1839-ho roku hrávali slovenské divadlo. Od zaniknutia Veľkej Moravy, slávneho štátu slovenského z druhej polovice 9. stoloetia, ktorému široké Slovanstvo ďakuje dielo svätých apoštolov Cyrila a Metoda, slovanské písmo a slovanskú bohoslužbu, prvým národným aktom, národným vystúpením slovenským bolo povstanie v rokoch 1848. a 49-tom, a ono ako zo samého Martina, tak i z celej Turčianskej stolice malo hodne dobrovoľníkov. Mestečko naoko bolo ešte malé, chatrné: hlavnou a temer jedinou ulicou jeho popred domy tiekol jarok a do každého dvora viedol drevený mostík; ale bolo sídlom stolice a malo už niekoľ-

kých znamenitých mešťanov, Šimkovcov, Samuela
 Ďarmeka, Kohútovcov, Švehlovcov, Jána Kunaja,

Turčiansky Sv. Martin.

Samuelyho, Thomkovcov, Lilgovcov, Galandov-
 cov, Kuchárikovcov, Kramárovcov, Kučerovcov, Be-

ličkovcov, Feliksovcov, Peniažtekovcov, Kožehubovcov, Jankovičovcov, Galovcov, a evanjelickým farárom bol Jozef Horvát, známy národovec slovenský už od 1848-ho roku. Za slúžneho v Martine 1861-ho dostal sa už Janko Jenesský, slovenský dobrovoľník z revolúcie 1848. a 49-ho roku, osobnosť taká, že kdekoľvek bol by sa zjavil, stane sa oporou slovenskej národnej veci. Prísediacimi stoličného súdu boli Fraňo Jenesský, pozdejšie koštianskym zvaný, Karol Šoltés, syn ivančianskeho farára a znamenitého spisovateľa, i Janko Kohút, všetci traja bývalí dobrovoľníci slovenskí. Jožko Kohút, v slovenskom smysle veľmi čujný mladší brat Jankov, ako právnik už-už končil svoje študia.

A od mája 1859-ho v Martine býval už Pavel Mudroň, ktorý ako skončený právnik bol prišiel do Juštov v neďalekých Necpaloch za vychovávateľa.

Zaujímavé je, ako sa stal Turčiansky Sv. Martin takým slovenským mestom, že národné shromaždenie slovenské on pozval do svojho lona.

Môže sa povedať, od druhej tretiny 19. storočia na Slovensku potešiteľne prebúdzal sa národný duch v tých mestečkách, v ktorých bola možnosť hrávať slovenské divadlá. A v Martine

od 1839. do 1844-ho roku bolo šesť takých predstavení. Hrávalo sa tu vtedy pričinením študentov, mládeže Štúrovej školy, Jána Kalinčiaka, Jozefa Horváta, Jána Kučeru, Martina Kramára, Ondreja Hodžu, Ondreja Tomčíka, Samuela Kra-

Jožko Kohút.

mára, Samuela Milca, Jána Gazdíka. Z vrstvy o niečo mladšej vynikal tu Samko Šípka, žiak levočského ústavu štúrovského. Hrávali v tie prvé časy zväčša kusy Jána Chalupku, pri nich z českých najmä Klicperove.

Aký duch bol v Martine, ukázalo sa hneď 1848-ho roku. Pod zástavy, ktoré na obranu slovenskej národnosti proti Maďarom zodvihli Štúr, Hurban a Hodža, z tohto malého mesta postavilo sa vyše tridsať dobrovoľníkov. Politických väzňov 1848-ho z Martina a najbližšieho okolia bolo pätnásť. V septembri polícia v Martine chytila študenta Eugena Špárnencisa, rodáka liptovského, lebo vraj búril ľud. Už hovorili, ako budú ho vešať; ale martinská garda vytrhla študenta z rúk hajdúchov, posotila ho medzi zástup ľudu, aby utekal. Robiac mu ulicu, zástup volal: „Utekaj!“ — hajdúsi za ním bežiaci: „Chytaj!“ a ľud: „Neopováž sa!“ Pavel Galo Klačanec hodil kaprála hajdúchov do hrádze. Župan turčiansky potom 13. októbra oznamoval vláde, akej „škandalóznej opovážlivosti“ dopustilo sa mestiečko Svätý Martin. Človeka, podozrivého vraj, že má účasť na panslavistických pohyboch a je v spojení s Hurbanom, násilne vysvobodili a dali mu utiecť. Ale vládny komisár Ludvik Benicky s náležitou vojenskou silou je už vraj v Turci. Sám Benicky v svojich úradných písmach spomínal Turčiansku stolicu ako „najnebezpečnejšiu“ pre pokoj v okolí banských miest a najmä pre samú Kremnicu.*

* Beniczky Lajos bányaavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a **tót mozgalomról**. Budapest, 1924 (strán 786).

Maďarská revolúcia, nedobrá pre Viedeň, pri ruskej pomoci 1849-ho roku zlomila sa, ale národná vec slovenská veľmi málo vyhrala. Slovanstvu Viedeň odplácala sa nevďačnosťou. Sklamaní vodcovia slovenskí sa utiahli. Doma opäť nebolo možno ani novín vydávať; jediné, „Slovenské Noviny“, vychodily vo Viedni a boly takého ducha, akého vláda predpisovala. Divadlo hrať v Martine, zásluhou Samka Šípku, probovali hneď na začiatku 1850-ho roku, ale aké milé to mohlo byť politickej vrchnosti nemeckej, poznať z toho, že komandovali do mesta kompániu vojska a ubytovali ho v škole, v ktorej bolo divadelné predstavenie.

Tak i v Martine ťažko bolo prejavovať slovenského ducha; nasledovali roky otupné. Až od 1859-ho začalo sa to zasa meniť, keď v talianskej vojne, pri Solferine, zlomili vojenskú moc Austrie.

V Martine dorástol Jožko Kohút, od Samka Šípku o jedenásť rokov mladší. O divadelné predstavenia martinské, a tak i o slovenského ducha v našom meste, má on značne väčšie zásluhy, nežli sa uznávalo za jeho života.

U Jozefa Juštha v Necpaloch bol vychovávateľom skončený právnik Pavel Mudroň — už vyše roka. Možná vec; Mudroň bol by i zanechal

Necpaly, Turiec, a s Martinom nebol by sa obznámil. Ale Jožkovi Kohútovi, ktorý ako prešovský študent bol spriatelенý s Pavlom Krma-

Pavel Mudroň.

nom, Samuelom Miklerom a Danielom Bachátom (pozdajším Miloslavom Dumným), zaujímavšími sa za slovenské divadlo, – Jožkovi Kohútovi do-

a nevýslovne horlivý Slovák i Slovan. Začal dychtíve čítať „Pešibudínske Vedomosti“ a prečítal všetky, koľko ich vyšlo od marca toho roku. Keď prečítal Slávy dcéru i s jej Výkladom, bol hotový biť sa s nepriateľmi Slovanstva. V seminári začali si vymáhať „cirkevno-literárnu školu slovenskú“. Predstavený, Zalka, pozdejšie biskup rábsky, povedal im príkre, že kým je on rektorom seminára, tam nebude „propagandy panslavizmu“. Oni si pomysleli: „Teda keď sa my chceme vzdelávať v materinskej reči slovenskej, vám je to propaganda panslavizmu!“ a stali sa neústupnými. I vymohli si Školu (spolok). Predplácali si všetky slovenské časopisy. Pešibudínskych Vedomostí mali každí traja po jednom výtisku; „Sokol“ Paulínyho začal chodiť do seminára temer tridsiatim.*

Ozaj na celom Slovensku radostne začaly sa ukazovať dobré účinky martinského shromaždenia. No tak vzbudil sa hneď i odpor. Deák, vodca maďarskej politiky, ktorý len o niečo prvej rečnil ešte na sneme, že chyby v minulosti porobené treba naprávať a vyhovieť slušným žiadostiam nemaďarských národov, po martinskom shromaždení Slovákov a po ich Memorande povedal svojim: „Čo Slováci žiadajú, to bola by naša smrť! Kým nebudeme musieť, tých žiadostí nepovolíme.“

* Slovenské Pohľady 1908, str. 528.

V Martine v druhý deň shromaždenia barón Šimon Révay, Jozef Jušth a Martin Szentiványi vďačne dali sa vyvoliť i do deputácie, ktorej uložilo sa predostrieť slovenské Memorandum predsedníctvu snemovne. Slovenský básnik Ľudovít Kubány, ktorý v Martine počul pekné slová Révaya, Juštha, Szentiványiho, a v očiach baróna Révaya videl i slzy, zaspieval potom:

„Révay, Jušth, Szentiványi –
naši sú už veľkí páni!“

Ale prenáhlil sa básnik. Keď v náležitom čase ostatní členovia deputácie ustanovili sa v Pešti, Szentiványi neprišiel, Jušth „ochorel“, a Révay vyhovoriť sa na prvého neprítomnosť a druhého chorobu. Taký bol účinok Deákovho výroku.

Slovenská deputácia v neprítomnosti snemového predsedu oddala Memorandum podpredsedovi Kolomanovi Tiszovi. Hodno zaznačiť, že bola i u Deáka a baróna Jozefa Eötvösa. Eötvös, ktorý o národnostnej otázke napísal i knižku a v nej rozmanitými frázami slepil oči Slovákom, Srbom a Rumunom, teraz temer s hrozbou povedal slovenskej deputácii, že jestli Slováci budú žiadať veci nemožné, Maďari spoja sa s 36-mi miliónmi Nemcov. Člen deputácie Jozef M. Hurban nezdržal sa odvetiť, že „jestli tak, Slováci spoja sa so stómilionovým Slovanstvom!“

A po dedinách slovenských pri úradnom nátlaku a prostredníctve sbieraly sa protesty proti martinskému shromaždeniu a slovenskému Memorandu. Tí, čo navádzali ľud podpisovať protesty, na pr. v Trenčianskej stolici v evanjelických dedinách hovorili: „V Martine boli shromaždení katolícki kňazi — vás oni silou-mocou budú chcieť donútiť na katolícku vieru.“ Katolíkov zasa strašili: „Veď viete, že v Turčianskej stolici sami luteráni bývajú; v Martine teda ustanovili, že slovenskí katolíci všetci musia byť luteránmi!“ Alebo hovorili dedinskému ľudu: „Budete zas chodiť na panské, porcie v krajine len vy sami platíť i vojakov dávať. Lebo v Martine tí vaši nepriatelia to tak žiadajú. Boli tam s cisárom spojení kňazi a učítelia, katolícki i luteránski — oni to tak chcú mať.“ Prostých zemänov zas balamutili: „Keby nebolo panslávov, čo to v Martine boli sídení, už by vám krajinský snem bol vykonal, že by ste mali prinavrátené zemianske práva a svobody. Ale títo žiadali od snemu, aby ste vy len i ďalej platili dane, robili cesty, dávali vojakov, a úrady stoličné aby mohli dostávať i sedliacki synovia.“ Pravda, nezameškali ešte doložiť, že „Slováci chcú sa odtrhnúť od Uhorskej krajiny a založiť akúsi novú krajinu, ktorá bude sa volať *Okolie*“. — Pritom, kde mohli, na účastníkoch martinského shromaždenia i všíli sa; na

pr. v Revúcej, v Gemeri, Mateja Nandrážih
a Karla Štefančoka pre to, že boli v Martine,
pozbavili úradného postavenia pri meste.

Lenže účinok martinského aktu, účinok takého vystúpenia slovenského, nebolo možno ani len oslabiť. Meno Turčianskeho Sv. Martina dostalo milý zvuk na všetkých stranách Slovenska. V liste svojmu švagrovi Danielovi Slobodovi Jozef M. Hurban po shromaždení ešte v jeseni vyslovil sa: „V tom sladkom Martine“. Andrej Sládkovič syna, ktorý sa mu narodil v máji 1863-ho, dal krstiť Martinom, a švagrovi svojmu o krste napísal, že Martin „je meno národu slovenskému na veky pamätné“. Karol Kuzmány, po 1849-tom za desať rokov profesor teologie vo Viedni, 1860-ho vyvolený za patentálneho superintendenta vrátil sa bývať do Banskej Bystrice, kde ako farár bol žil od 1834-ho roku. Ale keď tam maďarónska klika župana Radvanského znepokojovala ho vybijaním oblokov a inými podobnými poctami, Kuzmány osadil sa v bezpečnom Sv. Martine.

II.

V auguste 1863-ho roku už bolo slávnostné otváranie Matice Slovenskej, tiež v Turčianskom Sv. Martine. Ako to prišlo?

Prvá Matica v Slovanstve bola Matica Srbská, založená v Novom Sade 1826-ho roku, nie bez pričinenia nášho Pavla J. Šafárika, ktorý od

1819-ho tam na srbskom gymnáziu bol profesorom. On, Šafárik, už o rok, 1827-ho, písal Jánovi Kollárovi do Pešti, že rozmýšľa, akým spôsobom by bolo možno založiť Maticu *Slovenskú*. Ale politické pomery potom čím dial stávaly sa pre Slovákov horšími. Roku 1834-ho slovenskí národovci, takzvanej bernolákovskej školy čiže katolíci, spolu s Jánom Kollárom, farárom slovenskej ev. cirkvi v Pešti, založili Spolok milovníkov reči a literatúri slovenskej; i účinkoval spolok za šesť rokov, vydal štyri knižky almanachu „Zory“ a diela Jána Hollého v štyroch sväzkoch, ale potvrdenia sa mu nedostalo. Zároveň, 1844-ho, evanjelickí Slováci, vlastne Štúrovci, ktorí strednú slovenčinu prijali za spisovnú reč slovenskú, v Liptovskom Sv. Mikuláši ustrojili spolok na vydávanie slovenských kníh, nazvaný Tatrínom, a tiež ani za viac rokov nemohli mu vykonať práva verejnosti. Po 1849-tom vo Viedni Ján Kollár, Karol Kuzmány, Jozef Kozáček, Daniel Lichard a Andrej Radlinský pod menom Matice Slovenskej usilovali sa vykonať povolenie k založeniu literárneho spolku, ale ani z ich námah nevyšlo nič. Akoby na povzbudenie, aby sa neupustilo od myšlienky, Natan Petian, ev. farár na Turompoli v Novohrade, ešte i zatým (1859-ho) poručil na základinu Matice Slovenskej 8000 zlatých. K základine tej na martinskom shromaž-

dení 6. júna 1861-ho Ján Čipka, majetnejší národovec brezniansky, priložil tisíc zlatých, a shromaždenie vymenovalo výbor (Jána Francisciho, Jána Goččára, Viliama Paulíny-Tótha a Jána Palárika) a naložilo mu pripraviť založenie Matice Slovenskej.

V usozumení s vážnymi mešťanmi breznianskymi tento výbor udal v stanovách, predložených námestnej rade uhorskej, že sídlom Matice Slovenskej bude mesto Brezno. Voľba zdala sa byť dobrou, lebo Brezno, ako svobodné kráľovské mesto, bolo od župnej vrchnosti, ktorá rada politizovala, neodvislé a vo všeličom samostatné. Ale námestná rada uhorská poslala stanovy predstaviteľstvu mesta Brezna, aby ono povedalo, či prijíma do svojho lona literárny spolok Maticu Slovenskú. Tým začalo sa úradné figľovanie. Keď teraz mestské zastupiteľstvo breznianske i po dva razy osvedčilo, že prijíma Maticu Slovenskú do svojho lona, kráľovský komisár Havaš 8. apríla 1862 zostavil v Brezne nový výbor mestský a hneď na druhý deň predložil mu otázku matičného sídla. Rozumie sa, *tento* výbor odoprel prijať do Brezna slovenský literárny spolok.

Vec teraz boli by predstavovali, že vrchnosť nemôže povoliť Maticu Slovenskú, keď pre ňu nielo sídla. Ale Turčiansky Sv. Martin zas pomohol. Hneď po vrchnostenskom násilenstve brez-

nianskom meste Martin osvedčilo sa, že s najväčšou ochotou prijíma Maticu Slovenskú do svojho lona. V tom osvedčil svoju hotovosť i Liptovský Sv. Mikuláš, ale medzitým pozvanie martinské už bolo prijaté.

Stanovám teda dostalo sa potvrdenia a Slováci chystali sa na slávnostné otvorenie Matice Slovenskej do Turčianskeho Sv. Martina. Sbírali členov i peňažité príspevky. Nálada od samej jari 1863-ho roku bola sviatočná. Andrej Sládkovič, farár v Radvani pri Banskej Bystrici, básnik, tlmočivší cit slovenského národa, v máji písal svojmu švagrovi Samuelovi Hoičovi do Peštianskej stolice, že za pol roka Matica Slovenská už má peňazi vyše 50 tisíc podpísaných a vyše 30 tisíc v hotovosti složených. V auguste v Turčianskom Sv. Martine bude vraj jej valné, sriaďujúce shromaždenie. „Požehnaj Pán Boh! Ja som zaplatil svojich prvých 12 zlatých, Tonka* svoje dva zlatníčky, deti všetky svoje dvadsiatničky... Ostatne, veľká čiastka známych národovcov, ktorí istotne prídu, drží ešte vo vrecku peniažky svoje alebo do múmáka pre Maticu zbiera ich... V Banskej Bystrici teraz nasledujú majálesy, cyrilo-metodejské jubilea, slávnosť** prvého sväto-martinského sjazdu (6. júna 1861) a tomu podobné. Koruna toho

* Manželka básnikova.

** Na výročnú pamiatku.

bude kongres matičný... Naša mládež horlí, naše dievčence fanatizujú prsteňmi a náramnicami sväto-martinskými*; dňa 4. júna biskup Moyses bude posviacať zástavu katolíckeho gymnázia, bielo-modro-červenú, verejne, v zámockom kostole, a hneď zatým v Selciach oltár nový, „Cyrilu a Metodovi“ venovaný, so slávnosťou cyrilo-metodejskou, ku ktorej celý vidiek s procesiami vyjde a národno-cirkevnú slávnosť ustrojí. Náš malý Ondrej** stáva na pni pred farou a spieva plným hrdlom, ale pravidelne i nápev i text piesne našej: „Hej, Slováci!“ — ja stojím pri ňom a vravím s Písmom: „z úst nemluvnátek“ —.“***

Pri takej nálade slovenských rodín prišiel mesiac august. Valné shromaždenie matičné bolo ustanovené na 4-ho. Bansko-bystrického biskupa Štefana Moysesa 3. augusta z Turca veľké zástupy čakaly na hranici turčiansko-tekovskej. Vienskú vládu 1849-ho roku hneď po potlačení maďarskej revolúcie (ruskou pomocou, ruskou armádou) ukazovala sa Slovákom hodne nepriaznivou. Proti Maďarom v revolúcii so slovenskej strany najrozhodnejšie boli sa postavili Ľudovít Štúr, Jozef M. Hurban a Michal M. Hodža,

* Strieborné belaso emailované prstene a náramnice, zhotovené na pamiatku národného shromaždenia slovenského 6. a 7. júna 1861.

** Synček Sládkovičov, narodený 1859, umrel 1865.

*** Ev. Matúša XXI, 15, 16.

a tým samým Viedni mohli len poslúžiť. Jednako Štúra, preto, že v júni 1848-ho na slovanskom sjazde v Prahe hovoril proti Austrii, od 1849-ho roku — keď im zachráneným už nehrozilo nebezpečenstvo — temer prenasledovali, policajným dozorom trápili, a Hurbana i Hodžu nechali tiež bez všetkého pôsobenia a vlivu. Školou v maďarských krajoch germanizovalo sa menej, nežli na Slovensku. V Turčianskom Sv. Martine v starej latinskej škole, prenesenej ta okolo 1840-ho roku z Nécvál, od 1850-ho učilo sa nemecky a maďarsky. Slovenských národovcov, z mladších, ktorým po 1849-tom dostalo sa miesta v štátnej službe, už 1853-ho poprehadzovali medzi Maďarov — aby doma nemohli účinkovať na svoj ľud. Akýmsi divom do Banskej Bystrice — pravda, do najchudobnejšej diecézy — za biskupa dali Štefana Moyses, ktorý účinkovaním svojím i 1848-ho roku bol sa vyznačil u Horvatov. V päťdesiatych rokoch biskup Moyses — keď to vtedy nešlo — doma verejne menej konal, v diecéze svojej obmedzoval sa (čo, pravda, samo v sebe bolo pre Slovákov veľkou vecou!) najmä na sriadenie školstva. Zato po 1859-om hneď zvláštne dojímalo sa slovenského citu to, čo bansko-bystrický biskup robil za kult slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. A keď v decembri 1861-ho z novín, z Pešbudínskych Vedomostí, stalo sa

známym, ako si počínal Moyses vo Viedni, kde na čele slovenskej deputácie oddával martinské Memorandum panovníkovi, slovenským národným ľuďom bez rozdielu vierovyznania stal sa drahým. Lenčo začaly sa prípravy k otváraníu Matice Slovenskej, na biskupa Moysesu hľadelo sa hneď ako na jej predsedu . . .

Tak čakali ho Turčania 3. augusta na hranici tekovskej. Tu na hradskej ceste ukázaly sa štyri sivky, v koči biskup Moyses, za ním sprievod. Zo zástupu turčianskeho mohutným citom ozvalo sa: „Sláva! sláva! Nech žije!“ Prvý vítal Moysesu Ďurko Toček, slúžny horno-turčianskeho okresu — srdečnými slovami; po ňom peknú reč povedal vicearchidiakon Ján Országh, farár sväto-ďurský.

Koč biskupov so dvoch strán obstúpilo banderium mladých Turčanov, a národa ešte vždy pribúdalo. V Svätom Michale na fare hostia obedovali. Odtiaľ išlo sa na Mošovce a tak ku Martinu. S obidvoch strán hradskej všade nepriehľadné zástupy so zástavami, s venci, na vežiach i zvoniciach obcí hučaly zvony a čím ďalej sa išlo, sprievod bol tým väčší, tváre ľudí tým uveľičenejšie. Starí ľudia turčianski nechceli vraj veriť svojim očiam, že v Turci toľko národa. S Džávia, čiže z Kláštora a z okolia, prišli až do Príbovic, a rozliehaly sa krásné spevy.

V Martine slávnostná brána mala nápis:
„Štefanovi Moysesovi, biskupovi, za jeho vernosť
k pravde slovenského národa“. Vítal ho pred

Štefan Moyses.

bránou, ako čestný mešťan sväto-martinský, supe-
rintendent Karol Kuzmány.

„V tomto meste – hovoril – dozrelo pred

dvoma rokmi srdečným objatím sa brati slovenskej to životvorné povedomie slovenského človeka o jeho podstate. Čo mu dosť už dávno proroci jeho prorokovali, to 6. júna 1861 tu v meste tomto živým slovom blyšlo jeho dušou a zapálilo sa k životu v srdci jeho. Tisícimi ústami, ale jedným slovom ozval sa ten istý slovenský človek zo všetkých jednotlivcov: „Lud som bol posiaľ, a teraz uviazal som sa v národ, a preto ustrojím si chcem život národný! . . .

„Týmto zákonom života svojho, upovedomeným zo seba a pre seba, hýbe sa už srdce každého seabavedomého človeka slovenského, a tento život toho samého slovenského človeka vo všetkých jednotlivcoch ženie sa k ústrojnej jednote národného života a hlási sa o právo svoje pred Bohom a svetom, vystaví tento zákon i nad hlavou svojou ako pavezú ochrannú. A dovolá sa, keď ho raz má v sebe a podrží v sebe, bude ho mať i nad sebou. Z úst Vašich, Osvietený a Najdôstojnejší Pane, vypočul ho náš najmilostivejší panovník...* a čo krivda nesvedomitá minulých časov nám odoprela, ba často pokladala za zradu vlasti, to nám otcovská spravodlivosť panovníka nášho ochotne prisúdila — po-

* V decembri 1861-ho biskup Štefan Moyses na čele slovenskej deputácie oddal vo Viedni cisárovi Franc-Jozefovi Memorandum slovenského národa.

staviť najsamprv uholný kameň chrámu ústrojnej jednoty národnej k duchovnej vzdelanosti národa — Maticu.

„A vy, Osvietený a Najdôstojnejší Pane, idete ako syn človeka slovenského vyžiadany, povolany, poslaný a požehnaný založiť spolu s nami základ dielu tomuto. Že ste syn človeka slovenského, ukazujú Vaše obete za národ tento i ustávanie Vaše a práce i dokázaná uznalosť rodákov šlechetných, i pretrpené krivdy a hany a hrozby nepriateľov nášho národa — koruna tá trňová na temeni Vašom (zástupy volajú: „Sláva! sláva mu!“), ono isté znamenie synovstva; ale čo namerené bolo k hane Vašej, to prinieslo Vám slávu — („Sláva! sláva mu!“)

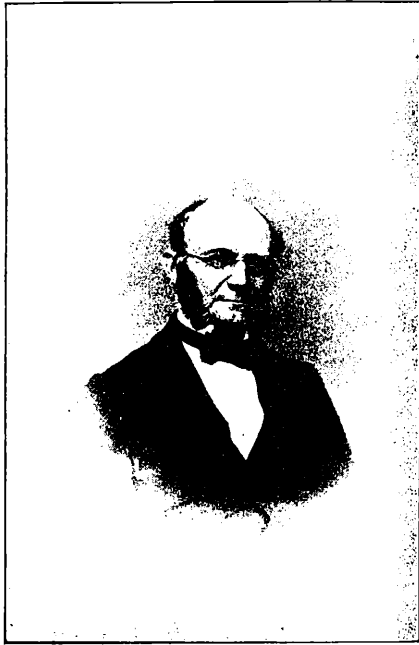
„Osvietený a najdôstojnejší Pane! Chatrné je toto mesto Svätý Martin; ale dej 6. júna 1861-ho roku a deň zajtrajší vynesú jeho slávu nad mnohé nádherou preplnené mestá slovenskej zeme. Chatrné je slovo moje ako čestného jeho meššana, ale hovorí k Vám pred súdom všetkej budúcej historie národa. Celé tisícročie hľadá teraz na Vás a na nás s výšin týchto vrchov, všetky doliny svätých Tatier až do sivého Dunaja hľadia na Vás a nás očami tohoto tu prítomného dospelého pokolenia, a z tvári týchto detí hľadá na Vás a nás celá budúcnosť tohoto národa. Idete vykonať skutok rozhraničný pre celú hi-

storiu tohoto národa: pomník minulosti, základ budúcnosti; dvojité bránu, zátvornú pre krivdu minulých, otvorenú pre slávu budúcich vekov. Vitajteže nám! Nesiete, a preto nesiete i sebe, slávu: v sláve prichádzate k nám – sláva Vám!”

Dnes zdalo by sa, že Kuzmány hovoril príliš strojeno; ale tak považovať tie chvíle by sotva zodpovedalo skutočnosti. Kuzmány, vítajúci Moysesu do Martina vstupujúceho, hovoril tak, ako cítily i zástupy, ktorými tam bol obklúčený. Oduševnenia slovenského teraz bolo ešte viacej, nežli pri shromaždení pred dvoma rokmi. Povolením Matice Slovenskej ožily nádeje. Slovanmi svojimi v slávnostnej bráne martinskej, takými vyberanými, Kuzmány bol tlmočníkom rozohriateho srdca slovenského. Vyspevovať pred bránou radvanskej fary „Hej, Slováci!“ 4-ročného Ondrejka Sládkovičovho tiež to povzbudzovalo, čo videl okolo seba...

Zvony zvonily, mažiare strieľaly, a zástupy odprevádzaly Moysesu na katolícku faru. Tam na poklonu prvý išiel mu dočasný výbor Matice Slovenskej, Ján Francisci, Ján Gotčár a Viliam Paulíny-Tóth. Stoličných úradníkov turčianskych viedol podžupan Nemeš. Nasledovali Nitranci, vedení Jozefom M. Hurbanom, Liptáci Jurom Matúškom, Gemerčania Štefanom M. Daxnerom. Prešporčanov viedol Ján Galbavý, Zvolencov a

Novohradčanov Adam Kardoš, Oravcov Samuel Novák, Trenčanov a Tekovčanov Štefan Závodník, Šarišanov a Spišiakov Ján Moravčík. Roz-

Karol Kuzmány.

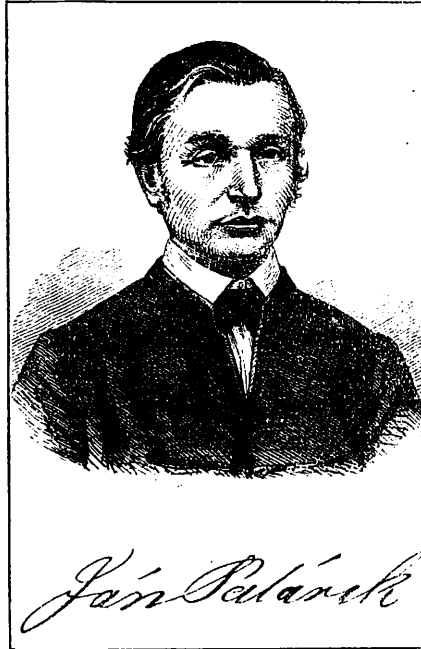
umie sa, nezameškalo pokloniť sa biskupovi Moy-
sesovi ani predstavenstvo Turčianskeho Sv. Mar-
tina.

Večer mesto bolo osvetlené; po horách okolo mesta horely vatry. Na veľkom hostinci vyhrával Piňo; „Hej, Slováci!“ ozývala sa v nejednej miestnosti.

Ráno 4. augusta slávnosť začala sa službami Božími v chrámoch. Omšu v katolíckom chráme slúžil biskup Moyses pri asistencii kanonika Tomáša Červena a farára Jána Munkaya, reč povedal opát Ján Gotčár. Rok bol 1863-tí, pripomínal teda veľmi primeraným spôsobom, že máme tisícročnú pamiatku príchodu slovanských sv. apoštolov Cyrila a Metoda k našim slovenským predkom. — Obrady v ev. chráme vykonával superintendent Karol Kuzmány, kázal Andrej Brozik. Na chóre mládež spievala hymnu „Svitaj, Bože,“ na Kuzmányho text skladbu Jána Kadavého.

A nasledovalo otvorenie shromaždenia, na námestí pred stoličným domom. Zástava nad miestnosťou mala nápis: „Spas ľud svoj, ó Hospodine!“ Ján Francisci, predseda výboru, vyvoleného na shromaždení 1861-ho, citom unesený hovoril, že „čoho domáhali, ale domôcť sa nemohli naši kriesitelia, učitelia“, teraz to podarilo sa uskutočniť. Jeho veličenstvo Franc-Jozef, verný svojmu heslu „Rovné právo všetkým národom!“ dovolil založiť Slovenskú Maticu. A vykladal Francisci, čo konal od dvoch rokov dočasný výbor. Teraz už „my synovia slovenského národa, ktorý

stačilo dopočuť sa, že necpálsky vychovávateľ Mudroň pred niekoľkými rokmi pre svoje slovenské smýšľanie i s bratom bol vypovedaný

Ján Palárik.

z lycea v Banskej Štiavnici, on šiel za ním do Necpál a spriatelili sa z prvého videnia. „Podali sme si ruky“ — napísal Kohút o päťdesiat ro-

kov v svojich Rozpomienkach* — a umienili si starať sa o divadlo martinské. Od mája 1859-ho Mudroň býval už v Martine, ako koncipient advokáta Šimona Bulyovszkého, v lete prišiel domov na prázdniny Jožko Kohút, a 4. septembra už hrali Palárikovo „Incognito“. Ján Palárik, katolícky kaplán v Pešti, daný za akoby z pokuty, z národnej horlivosti začal písať divadelné kusy, zobrazujúce slovenský život. Prvým bolo toto Incognito. Martinskí herci, aby ich predstavenie pre obecenstvo bolo príťažlivejšie, zavolali si z Liptovského Sv. Mikuláša povestný hudobný sbor „starého“ Pišu; na trovy sa skladali, Mudroň dal svoj dvojmesačný plat, 40 zlatých. Na predstavení boli prítomní s Moysesovho gymnázia z Banskej Bystrice profesori Emil Černý a Jozef Loos. Turiec bol pohýbaný bezmála celý; pieseň hrabáček s javišťa „Čieže je to jarné žitko pod horami?“ začali spievavať v Martine i po dedinách. (Pavel Mudroň hral Potomského; Jožko Kohút, veľmi pozoruhodný diletant v maľbe, namaloval oponu i kulise.) Po vyrovnaní všetkých trov zvýšilo sa vyše 100 zlatých na založenie slovenskej knihovne v Turčianskom Sv. Martine. V časopise „Priateľ školy a literatúry“ zvolenský hosť písal o predstavení ako o zvláštnej udalosti; zjavily sa v tomto

* Slovenské Pohľady 1911, str. 168.

časopise i srdečné verše, ktoré vzdávaly vďaku
hercom, „junákom,

čo krv rozhrievajú
studeným rodákom“.

Na Slovensku svitajú vraj nové časy.

Posmelení svojím úspechom, v ten mesiac horliví ochotníci ešte hrali raz — „Divotvorný klobúk“. Nasledujúceho roku, 1860-ho, začali hneď v januári, a v auguste potom hrali Palárikovho „Drotára“. Na začiatku septembra bol v Martine dištriktuálny konvent, s inštaláciou patentálneho superintendenta Karla Kuzmányho, a zahrali Drotára poznove. Áno, v ten mesiac ešte stihli usporiadať i predstavenie Chalupkovho kusu.

V Turci začínalo byť živo. V Sučanoch, blízko Martina, farárom bol Ondrej Hodža, mladší brat Michala Miloslava, s Ľudovítom Štúrom a Jozefom Hurbanom hlavného pôvodcu dejov 1848. a 49-ho roku. Tiež blízke Záturčie malo za farára Jána Bernáta, Necpaly Samuela Lányho. V Záturčí učiteľom bol rázny Slováč Peter Lučánsky, v Necpaloch Samuel Milec, v Sučanoch Pavel Bazovský. Z turianskej školy učiteľ Ján Izák do služby národnej veci už bol postavil dvoch synov, teraz študovali mu ešte dvaja. Na Bystričke budil slovenského ducha Jozef Krupec, otec Rudolfa Krupca, zakladateľa banky „Tatry“.

a Ján Korbeľ (otec martinského mlynára Korbeľa-Mrvinu) do svojej smrti pokladal sa za šťastného, že 1848-ho bol slovenským dobrovoľníkom. Oproti, zpod Lysca, z Horného Jasena niesol sa tiež dobrý duch i zásluhou Ferka Jesenského, brata Jankovho, a Ďurka Jesenského Ďurké. V Ivančinej na fare žil ešte Ondrej Šoltés, jeden z najzaslúženejších spisovateľov slovenských v prvej polovici 19. storočia. Kaplánom katolíckym peknoduchý Fraňo Šujanský bol v Kláštore, kde ako úradník štátny do 1860-ho žil i básnik slovenský Janko Kráľ. V Mošovciach či mohli nevedieť, že oni dali slovenskému národu a Slovanstvu Jána Kollára? V susednej Blatnici účinní boli farár Jozef Meša, učiteľ Jur Šoltés s rychtárom Matúšom Dulom. Kláštor Znievsky so svojím okolím, takzvaným Džavím, bol tohto času veľmi živým krajom. Z Džavia turčianskeho chodili od 17. storočia naširoko po strednej Európe *olejkári*, jezuitmi znievskeho kláštora vyučení poznávať liečivé zelinky; pozdejšie olejkári premenili sa v *šefraníkov*, ktorí kupčili po širokom Rusku a značne napomohli materiálny dobrobyt svojich obcí. Donášali šefraníci domov i národného ducha a slovanské povedomie. „Veď nás dobre rozumejú až ďaleko za Moskvou – tam všade Slováci-Slovania žijú. Rus ako Slováč!“ chválevali sa šefraníci, keď po dlhšom čase

vracovali sa domov. V Svätom Ďure pri Kláštore farárom bol znamenitý Ján Országh, v samom Kláštore statočný Slovák Ludo-vít Sartoris. Oproti, s druhej strany rieky Turca, Svätá Mara mala za farára Fraňa Bullu, v lekárstve učeníka povestného Madvu z nitrianskeho Rudného; učiteľom tu bol bystrý Jozef Bánóci, Slovák vynikajúci. V Kláštore vážni ľudia, Slováci rázni boli Ján Országh Mareta, Po-loňovci, Peřkovci, statočný notár Ďurko Kluch, Ján Capko, Pavel Mác, Ján Konček hodinár, Fraňo Orsák Kuzeleje, Točekovci. Už doma, v Kláštore, žil inženieer Jozef Škultéty; v susednej Valči popri Čvíkotovcoch účinnivým národovcom bol inženieer Fraňo Filo, zásluhou ktorého dostal sa do Turca i básnik slovenský Ján Botto, tiež inženieer podľa svojho chlebového povolania. V Lazanoch hodní ľudia boli Jozef Országh, Volkovci, v Slovānoch Ján Benko, Matúškovič, v Ležiachove Jozef Peřko, Štekláčovci, Zacharovci. Ako učiteľ mnoho dob-rého vykonal v Kláštore Jozef Smetana, no a starší učiteľ Jozef Rizner so svojimi synmi a dcé-rami, zvláštnymi milovníkmi a pestovateľmi slo-venského spevu, urobil z Kláštora a celého Dř-zavia akoby jednu obec, spoločnosť, neprestáva-júcu vyspevovať čo najkrajšie slovenské piesne. Šefraníctvo z Dř-zavia skoro ujalo sa v Blatnici i v jej okolí a malo dobré následky. V dolnom

Turci ním zakorenili sa dobrý duch v Podhradí, kde od šesťdesiatych rokov za dlhšie časy pri nijakej voľbe úradný korteš maďarónsky nesmel sa ani ukázať. Ján Kováč-Brokuta, Belovci a iní Podhradčania boli typom rozvitých dedinčanov slovenských.

Takýto bol Turiec, keď na začiatku 1861-ho roku prsia slovenských národovcov ako by zhlboka a zplna boly vydýchly. „Priateľ školy a literatúry“, redigovaný a vydávaný Andrejom Radlinským, ako celonárodný orgán vychodil už od 1859-ho, o rok po ňom Pavel Dobšinský začal budiť Slovákov zábavno-poučným časopisom „Sokolom“, a Jozef Viktorin ešte 1858-ho vydal almanach „Concordiu“, 1860-ho už „Lipu“; ale k politickej akcii pripravovať Slovákov mohly len noviny častejšie vychodiace a venované politike, národnej obrane. Také boly „Pešibudínske Vedomosti“.

Pesibudínske, čiže v Pešibudíne vydávané, boly preto, že účinnivých národovcov slovenských v tom čase, ku koncu 1860-ho roku, najviacej žilo spolu tam. Ale založiť ich nebola ľahká vec. Vyžadovala sa i kaucia, a peňažitých prostriedkov slovenskí národovci neveľmi mali. Zemianstvo, ktoré pred 30–40 rokmi ešte protivilo sa i úradnej reči maďarskej, teraz bolo už v maďarskom tábore; preláti katoílicki, ktorí na za-

čiatku stolecia zaujímali sa za duchovné veci slovenské (primas arcibiskup Alexander Rudnay, kanonik Palkovič), vymreli — zjavných Slovákov na vyššie miesta nepripustili už ani v cirkvi. Ešte i na začiatku 1840-tych rokov, keď Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej vydával diela Jána Hollého, Martin Hamuljak od niektorých z vyššieho duchovenstva katolíckeho mohol po vykonávaní potrebných peňazí; ale potom čím ďalej, bolo to tým horšie, národovcov zámožnejších čo rok menej. V 1850-tych rokoch na pomník Jána Hollého len po zlatkách a šestáčkoch sbieraly sa peniaze. I peššbudínski Slováci, keď na začiatku 1861-ho roku sišli sa na poradu, ako založiť noviny, akým spôsobom stvoríť možnosť na ich vydávanie, už len-len že nerozišli sa bez nádeje; nevideli možnosti sobrať peniaze, potrebné na kauciu. Ale do porady bol prišiel i mladý kapucín Franko V. Sasinek. On, keď videl, ako desí kaucia Slovákov ináč na všetko hotových, pokutral v svojej kutni, ani čoby tam bol mal niečo zašité, vytiahol z nej stovku a povedal, že on toľko dáva na kauciu slovenských novín.

Menom slovenského národa teraz konajúci boli z pokolenia, ktoré — podľa slov Ľudovíta Štúra — v službe ducha nsmelo sa ľakať cesty trnistej a bolo povinné boriť sa na seba nehľadiac. Oni,

rozumie sa, nemohli mať peňazí. Franko Sasinek, hoci mladší, tiež prínáležal k nim, k tomu cti-hodnému pokoleniu slovenskému, ale mal —

Fr. V. Sasinek.

možno povedať — zvláštnu vlastnosť. O ľuďoch, ktorí trovia peniaze tak, že ani nepoznať, na čo ich vydali, neraz počujeme povedať, že im pe-

niaze horia v rukách. V Sasinkových rukách, naopak – ako potom dôsledne ukazovalo sa v jeho živote – krajciare ani čoby sa boly menily na zlatky, desiatky, stovky, a on všetko odkladal na národné potreby slovenské.* Účinok jeho skutku v tej budínskej porade slovenských národovcov bol taký, že viacej nehovorili o nemožnosti, ale podpisovali na kauciu a v krátkom čase i bola složená. „Pešibudínske Vedomosti“ od marca 1861-ho už vychodily.

V nich politické pomery temer s čísla na číslo uvažovaly sa tak, že ukázala sa súrna potreba svolañ národné shromaždenie slovenské. Bystřý politik Štefan Daxner mal už hotový pre shromaždenie Slovákov i návrh Memoranda. A oči jeho, Daxnerove, keď nebolo nádeje, že by niektoré väčšie mesto chcelo mať v svojom lone také shromaždenie, padly na Turčiansky Sv. Martin. Písal v tej veci v prvé dni mája Jankovi Jenseskému, slúžnemu martinskému. Samuel Štefanovič, ani nevediac o tejto myšlienke Daxnerovej, temer súčasne prišiel sám do Martina pripraviť svolanie shromaždenia.

* Hotového platu v živote svojom mal len za tých niekoľko rokov (1865–1874), čo bol v Banskej Bystrici profesorom v semeništi a v Martine tajomníkom Matice Slovenskej: jednako na kultúrné potreby slovenské, ako to máme vyčítané, obetoval v živote svojom bezmála 50.000 zlatých.

A Martinčanov nebolo treba dlho nahovárať. Dňa 9. mája mestské shromaždenie už uzavrelo pozvať Slovákov na poradu do Turčianskeho Sv. Martina na 6. júna 1861-ho, aby žiadosti slovenského národa mohli byť vyslovené. Pavel Mudroň podpísaný je i na mestskom uzavretí. Ešte len pripravoval sa na advokátsku zkúšku, ale už bol titulárnym notárom stoličným a pri vyslaneckej voľbe v horno-turčianskom okrese i kandidátom slovenským.

Vtedy Maďari už druhý rok rečnili i písali, že treba vyhovieť slušným žiadostiam nemaďarských národností; ale keď sa rozhlásilo, že Turčiansky Sv. Martin svoláva národné shromaždenie slovenské, to jest že Slováci sa pohli a nepristanú na prázdne reči: hneď zdvihol sa odpor a úrady na Slovensku, ako nástroj pešianskej politiky, surovým spôsobom usilovaly sa zmariť shromaždenie. Vo Zvolenskej stolici lupčiansky slúžny obežníkom naložil chytať každého, kto by po dedinách poučoval ľudí o slovenskej národnej veci, alebo sbieral podpisy na nejaké žiadosti, a podžupan vyhrážal sa štyridsiatimi palicami každému, kto pôjde do Martina. Nastrašili nastrašili iste nejedného zo slabších, nerozhľadených, ale shromaždenie zmariť márne sa usilovali. Slováci so všetkých strán už 5. júna hrnuli sa do Martina. Na tvárach hostí bolo poznať, že ide

to byť národný sviatok, akého neznalo Slovensko od mnohých století. Poschodili sa tu slovenskí národovci, ktorí sa nevideli od tých čias, ako vyšli zo škôl: i môžeme si predstaviť, ako sa objímali, bozkávali. Iní znali sa už podľa mena, a zaradovali sa, zaplesali, že poznajú sa i osobne. Ale srdečne vítali sa i celkom neznámi, lebo čítali si na tvárach, že ich priviedol sem spoločný cit.

. Svät-Martin slávny
 v hmotu mŕtvu vdýchol ducha;
 lúč práva schytil z ohnivej pavni
 slobôd — vzbĺkla vatra suchá,
 Len jedna iskra, len jedno slovo —
 hoj, ale slovo Svät-Martinovo,
 a viďte žitie, viďte ruch!
 V tom ubiedenom, mŕtvom Slovensku
 vzkriesilo zápal, vôľu nadzemskú:
 to život slávy, to je — duch! . . .

Do Svät-Martina spechajú kroky
 prebudených Tatier synov,

.
 Dač sviatočného je v každej tvári,
 kol úst hrá úsmech, s čiel zmizly chmáry...*

* Ludovít Kubány: Deň 6. a 7. júna 1861 v Turčianskom Sv. Martine. (Lipa, národný zábavník, II, 1862.)

Nával sveta bol taký – zaznačil Pavel Mudroň v svojom životopise po štyridsiatich rokoch – že domáci vo viacej domoch pouťahovali sa kde-kade na slame, aby len hosťom pohodlnejší byt poskytnúť mohli. Večer bola spoločná večera vo veľkom hostinci a dostavil sa i „starý“ Piňo – už i nevolaný. Ráno 6. júna doplnilo sa shromaždenie zástupmi z Turca. Miestnosti takej Martin nemal, že by sa to všetko bolo v nej zmeštilo, preto shromaždenie otvorili pod krásnymi lipami pred dolným kostolom.

Predsedal Ján Francisci, redaktor „Peššbudínskych Vedomostí“. Do 1843-ho Francisci bol horlivým učedníkom Ludovíta Štúra v Bratislave. Od marca 1844-ho Janko Francisci je vodcom, radcom i učiteľom slovenských študentov v Levoči, ktorí tu boli prešli z Bratislavy, keď tu, na bratislavskom lyceu, v decembri 1843-ho Štúrovi boli zakázali vyučovanie. V búrkach 1848-ho štátny súd maďarský v Gemeri Francisciho so Štefanom M. Daxnerom a Michalom Bakulínym odsúdil na smrť, ale súčasným vojenským neúspechom maďarskej stránky zachránený pred šibenicou našiel si spôsob s obidvoma druhmi svojimi odísť pod zástavy slovenských dobrovoľníkov. Po 1849-tom v štátnej službe Francisci dostal sa až za radcu miestodržiteľstva v Budíne. Ako taký po októbrovom diplome 1860-ho daný

NÁRODNÉ SIEŤOVANIE V TURČANSKOM SV. MARTINTE
r. 1861 dňa 6. Junia.

do disponibility, on bol postavený za redaktora Pešbudínských Vedomostí, vydávaných od marca 1861. Návrh žiadostí slovenských, dôkladne vypracovaný, doniesol do shromaždenia Štefan M. Daxner.

Maďari boli začali hovoriť o historickom práve štátnom a v štáte o historickom práve svojho národa. Daxner proti tomu postavil vyššie právo, prirodzené právo, a hovoril v shromaždení: „Teraz, keď otázka rovnoprávnosti čaká svojho rozlúštenia, dúfame v slobodu spoločnej našej vlasti a prajeme si, aby nám ona bola štítom, ochraňujúcim právo naše *prirodzené* . . . Žiadame, aby *osobnosť* slovenského národa a oprávnenosť slovenskej reči bola uznaná pozitívnym zákonom.“ Reč svoju dokončil: „Ústavná vlasť a v nej národná svoboda!“ A shromaždenie po veľmi zaujímavom rokovaní usnieslo sa na žiadostiach tohto smyslu:

Aby prestaly veľké krivdy slovenské, shromaždenie žiada uznať osobnosť (individualitu) slovenského národa pozitívnym zákonom i slávnostnými diplomy a utvoriť hornouhorské *Slovenské Okolie* z územia, na ktorom Slováci súvisle bývajú. V Slovenskom Okolí slovenská správa (administrácia), slovenské súdy, slovenské školy. Žiadosti, ako *Memorandum slovenského národa*, predložil krajiniskému snemu uhorskému-

Dôležitý bol i posledný punkt Memoranda, v ktorom Slováci obracajú sa k Rusom, Rumunom a Srbom uhorským i ku Horvatom a vy-

Štefan M. Daxner.

zývajú ich ku vzájomnosti, to jest aby v borbe za svoje národné práva v Uhorsku oni všetci stáli za jedného a jeden za všetkých.

Porady shromaždenia trvaly dva dni. Župani, liptovský Martin Szentiványi a turčiansky barón Šimon Révay i s Jozefom Justhom, snemovým vyslancom turčianskym, boli prítomní na shromaždení pravdepodobne z vyššieho naloženia, jednako zachovali sa pri rokovaní obidva dni ako ozajstní Slováci. Po veľkej úchvatnej reči Jozefa M. Hurbana, v ktorej bola náležitá zmienka i o pomere zemianstva slovenského k svojmu národu, dojatý barón Révay so slzami v očiach povedal, že veru dosiaľ neurobil ničoho za slovenský národ, ale bude sa usilovať nahradiť to, čo zameškal. Jozef Justh – o čom máme hodnoverné svedectvo Pavla Mudroňa* – celý vytešený šiel zo shromaždenia na stoličný dom a hneď napísal o tom i Deákovi do Pešti.

Dobré účinky shromaždenia bolo poznať na celom Slovensku. V Martine 4. augusta zas bolo divadlo, a hrali Palárikov nový kus, „Obžinky“. Lúbily sa najmä scény, satirizujúce prevrátenosti politických pomerov, alebo vzaté zo života slovenského ľudu. Mladého študenta Žigu Melfelbera, ktorý, ako husár Pišta, tancujúc spieval: „Nem tudom ín semi tótul, mert ín magyar vagyok“, obecenstvo bolo by zjedlo. Medzi žnicami a ženci dostalo sa srdečných potleskov stolič-

* Slov. Pohľady 1915, str. 152.

nému asesorovi Jankovi Kohútovi a nádejnému advokátovi Ambrovi Pivkovi. Najprednejšie vrstvy turčianskeho zemianstva boli prítomné; rozumie sa, nechybel z Rakova Albert Benický, ktorý od 1859-ho nezameškal ani jedného predstavenia slovenských ochotníkov martinských. Hostí malo predstavenie z Trenčianskej, Hontianskej, Zvolenskej, z Liptova a Oravy. Po skončenej hre na javišti oponu ešte len spúšťali, dole v prvej lavici vstal trenčiansky Ľudovít Dohnány a začal: „Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije!“ Ani na povel, obecenstvo postavilo sa a oduševnené vyspievalo celú pieseň.

Účinok júnových dní martinských bolo poznať i v jeseni, keď otváral sa školský rok. Pekne opísal Andrej Kmeť, čo bolo v Ostrihome u bohoslovcov. Na konci septembra 1861-ho roku on prišiel do seminára ostrihomskeho za prvoročného poslucháča a ešte ako maďarónik, úplne nepovedomý svojho slovenstva. Tu v prvý večer na koridore oslovili ho po slovensky: „Zkadiaľ ste?“ Otázka išla zo skupiny po slovensky sa shovárajúcej a spýtal sa ho to neohrozeným hlasom Florián Vagáč, rodák staro-turanský. Kmeť až srhol sa, počujúc, že mu tu vykajú. Ale nemohol ísť ďalej, odpovedal, pripojil sa ku skupine, a koniec prvého rozhovoru na koridore seminárskom pre neho bol, že išiel spať ako už prebudený

nemal prítulku, kde by sklonil hlavu svoju pred krivdou, shromaždili sme sa položiť uholný kameň, na ktorom spočívať má chrám a pevnosť zákonitosti slovenského národného života“.

Potom za predsedu Matice Slovenskej shromaždenie jednomyseľne vyvolilo biskupa Štefana Moysesu, za prvého podpredsedu Karla Kuzmányho, za druhého podpredsedu Jána Országha. Tajomníkmi stali sa Pavel Mudroň a Michal Chrástek, pokladníkom opát Tomáš Červen, účtovníkmi turčianski inženeri Fraňo Filo a Jozef Škultéty.

Moyses, ďakujúc za dôveru, povedal, že vyznačeniu obyčajne usiluje sa vyhnúť, ale kde je reč o službe národu, tam ochotne vstúpi na pole účinkovania — „od služieb a obetí, čeliacich k rozkvetu a zveladku národa nášho, jakživ neodfahoval som sa, ani nemienim odfahovať sa. A tak hodnosť predsedu Matice Slovenskej prijímam... Ako neni mi ničoho drahšieho nad blaho môjho národa, tak neni mi nič ani milšie a vyššie nad priazeň jeho, čo by to hneď i priazeň celého sveta bola.“ Shromaždenie, unesené jeho slovami, len-lenže neschytilo ho na ruky.

Veľmi pekným momentom shromaždenia bola i spomienka, že práve tisíc rokov tomu, čo v 9. stoloťi, 863-ho, k predkom našim slovenským ich múdry panovník Rastislav bol povolal slovenských apoštolov Cyrila a Metoda. Hurban

teda v zápalistej reči narádzal vysloviť, že Matica Slovenská zakladá sa v tisícročnú pamiatku cyrilo-metodejského krstu u Slovákov. Predseda Moyses, odvolajúc sa na stanovy, nedovoľujúce miešať sa do vecí viery, doložil, že svätí apoštolovia Cyril a Metod, učivší Slovákov o Kristu v slovanskej reči, u nás založili i slovanské písomníctvo. I súhlasí teda, aby sa vyslovilo, že Matica Slovenská zakladá sa „v tisícročnú pamäť pokresťanenia Slovákov a uvedenia slovanskej písomnosti“.

Ešte večer bolo prišlo úradné oznámenie, že cisár Franc-Jozef na základinu Matice Slovenskej dáva 1000 zlatých, potom zas vo dne stala sa známou zvesť, že biskupa Moysesu práve vymenoval za skutočného tajného radcu. V shromaždení titulom excelencie, aký prislúchal tajnému radcovi cisárskemu, prvý oslovil Moysesu Jozef M. Hurban, a bolo z toho i vzdávanie pocty vyznačenému predsedovi, i hlučné holdovanie panovníkovi. Vtedy, 1863-ho roku, Slováci už mali dosť príčin neveľmi veriť pekným slovám viedenským a sám Moyses už trpko hovorieval o viedenskej politike: jednako v politickom boji, aký bol slovenský, táto pozornosť cisárova nemohla byť neprijatá s vďakou. Proti Matici Slovenskej, keď ešte nebola ani otvorená, už stavaly sa tajné i zjavné sily: a tu bansko-bystrický bi-

skup akoby v tej chvíli, keď vstupoval do Turčianskeho Sv. Martina, kde chystali sa postaviť ho na čelo toho ústavu, je vymenovaný za tajného radcu, a samému ústavu, Matici Slovenskej, na základinu cisár pošle 1000 zlatých! V politike také faktá zavážia. Keby Slováci v Martine 1863-ho boli trebas vedeli, že Franc-Jozef o dvanásť rokov dovolí maďarskému ministrovi konfiškovať s ostatným majetkom Matice Slovenskej i týchto svojich tisíc zlatých, politický takt kázal im prejavovať v tej chvíli čím najviditeľnejší hold. A koľkí vrátili sa takto domov s martinskej slávnosti povzbudenejší, obodrenejší, smelší! A koľkí Ondrej-kovia spievali potom v bráne domov ešte bystrejšie „Hej, Slováci“!

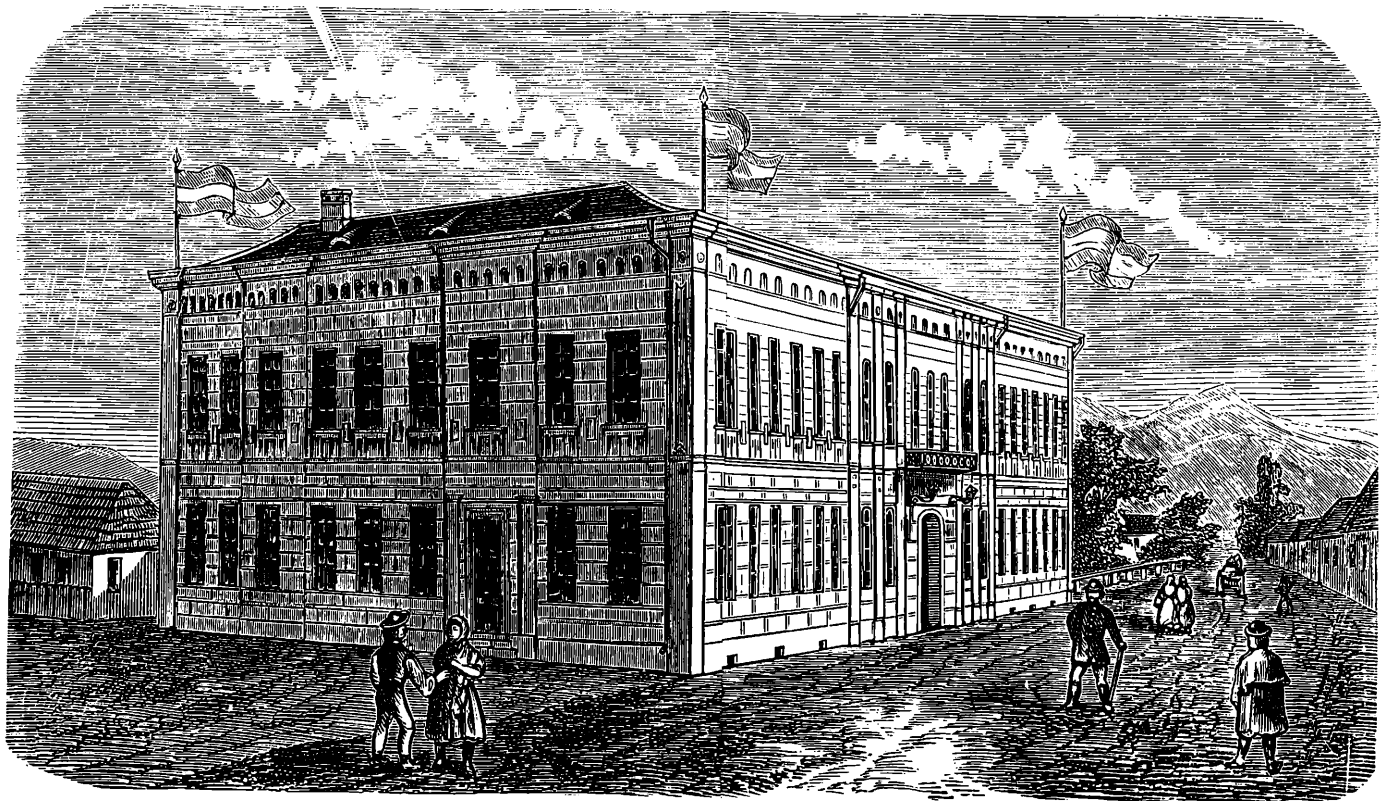
Hneď na začiatku milé bolo vidieť, že medzi zakladajúcimi členmi Matice Slovenskej sú: Jozef J. Strossmayer, biskup horvatský v Diakove, veľký Slovan a zvláštny priaznivec Slovákov*; barón Metel Ožegović, neohrozený politik horvatský; Michal Fedorovič Rajevskij, duchovný (archierej) pri ruskom posolstve vo Viedni, za nejakých tridsať rokov horlivý podporovateľ tam študovavších Slovákov; Vladimír I. Lamanskij, univerzitný profesor v Petrohrade, ktorý i v svojich poslucháčoch zapaloval lásku k Slovanom inostranným, najmä k Slovákom.

* Naraz složil na Maticu Slovenskú 1000 zlatých

Prvé výročné shromaždenie Matice Slovenskej odbývalo sa na námestí, pred župným domom, v stavisku drevenom, doštenom, len pre tú príležitosť ustrojenom; lebo v Martine ešte nebolo primeranej miestnosti, dvorany. Sama Matica hneď na začiatku staváť nemohla, a členovské príspevky ani nedovoľovalo sa vynaložiť na dom – ich určenie bolo iné.

Svätý Martin mal svoj starý mestský dom na dolnom konci mesta, v susedstve cirkevných stavov evanjelických. Po prvom shromaždení maticnom, v auguste 1863-ho roku, v tom drevenom doštenom stavisku na námestí, usniesli sa teda horliví Martinčania pomôcť Matici. Usniesli sa postaviť pre ňu budovu na tom mieste, kde stál mestský dom. Plán bol prispieť so strany mesta k vystaveniu domu podľa možnosti a za to podržať si potom právo, aby v jednej miestnosti novej budovy mohli bývať mestské shromaždenia. Predovšetkým mesto predalo drevo v istej časti svojej hory za 8000 zlatých, aby boli peniaze na stavanie. Okrem toho dalo na stavbu potrebného dreva, lacnú tehlu, iný potrebný materiál i povozy. Matica sama, k mestskému pozemku, odkúpila časť záhrady od susednej ev. fary, a tak začali staváť dom Matice Slovenskej. Základný kameň budovy bol položený v apríli 1864-ho roku. Horlivosť a obetivosť me-

Matica Slovenska: roku 1865.

štianstva dokazovala sa pri stavání vôbec. Každý prispel, čím mohol. Železnú galeriu vo veľkej dvorane dal Slovenský Spevokol martinský. Z remeselníkov nie jeden, na pr. stolár Ján Kováčik, veru nie majetný človek, za svoju prácu pri dome neprijal peňazí. Na dostavenie správa matičná potom začala osobitné sbierky.

Takto pripravilo sa to, že slovenskí národovci v auguste každý rok mohli sa schádzať na výročnú slávnosť Matice Slovenskej. Vedľa samého úradného aktu v prvé roky udalosťou bývala predsednícka otvárajúca reč biskupa Moyses; obecnstvu však bolo milé, vzácne počuť i ročné účty, vývody o konaní, úmysly, plány, prejavovanie nádejí. Mládež bola šťastná, že mohla vidieť, poznať otcov, vodcov národa, básnikov, rečníkov. Vôbec výročné dni martinské boly pre slovenských národovcov vzácnou príležitosťou. Priatelia, oddelení horami i dolinami, tu videli sa a zohriali, osobne neznámi poznali sa. Z poznania a sblížovania nasledovalo vzájomné povzbudenie do verejnej práce a do borby tvrdého života.

Spoločný obed v deň matičného shromaždenia od prvého roku počnúc mal tiež zvláštnu príťažlivosť. Tu v prípitkoch, z ktorých niektoré boly celé reči, povedaly sa i veci, aké v shromaždení i pre stanovy i z rozličných ohľadov

nemaly miesta. Pritom humoristi slovenskí, Fraňo Mráz, profesor najprv bystrického, potom užhorodského gymnázia, Ľudovít Kyseľ a dr. G. K. Zechenter, ako by sa jeden pred druhým boli usilovali urobiť príjemným posedenie pri matičnom obede. Mráz zvláštne vedel brať pod svoje krídla študentov. Najmä z Hornej Trenčianskej študent neprišiel na shromaždenie inak, ako s profesorom Mrázom. Tu s ním nocúvali, s ním jedávali. V hostinci Mráz rozkázal pre študentov, a zaplatiť bola starosť prítomných hostí — on vtipkujúc to tak predpísal, a jeho vtipom proti-rečič nebolo možno. Nocovať Mráz a jeho študenti v Martine nocúvali, kde ich zastihla noc a únava, a chutne spali i na sene. (Potom od nich i po mnohých rokoch, už od šedivých ľudí, bolo možno počuť, aké kúsiky navyvádzali so svojím majstrom Mrázom. A rozprávali to ešte i vtedy tak, že až zachádzali sa od sladkého smiechu.)

* * *

Takýto bol začiatok Matice Slovenskej.

Cit' slovenský, zohriaty už 1861-ho, shromaždením matičným 1863-ho stal sa ešte povzbudenejším. Pre národnú vec slovenskú Moyses prišiel ako požehnanie. Účinky maďarizmu, prebudeného na sneme 1790-ho a potom v podstate dôsledne podporovaného politikou Viedne, byly

také, že od prvej tretiny 19. stoloetia pri slovenskej národnej veci z mocnejších nezostal nikto. Budeľskú prácu slovenskú konali len kňazia, učiteľa a niektorí nevysoko postavení úradníci. Na začiatku 1860-tych rokov i títo temer všetci boli z jediného pokolenia, z toho nezapomenuteľného, ktoré učilo sa v 40-tych rokoch. Tu pod slovenskou zástavou zjaví sa muž biskupskou hodnosťou vyvýšený, pri horúcej slovenskej duši i veľkýni darmit ducha vynikajúci, a národná vec slovenská ani čo by bola dostala krýdla. Biskup Mysos hneď v 1850-tych rokoch veľmi napomohol slovenské prebudenie poslovenčením bansko-bytrického gymnázia, učiteľského ústavu (prepaudio) a duchovného semeniska. Keď zmužile okrazil útok, urobený na gymnázium maďarizmom, posmeleným po októbrovom diplome 1860-horoku, a za direktora podarilo sa mu postaviť táho pedagoga a Slováka, ako bol Martin Čule: na bystrickom katolíckom gymnázium nachodi útočište synkovia slovenských rodičov indepnasledovaní, vypovedaní. V Prešporke z najvyších tried ev. lycea vypovedali pre slovenské chie Jána Mocku, Štefana Hrušovského, Pavla Blavého — na Moysesovom gymnázium Martin Čin ich prijal. A ta, do Bystrice, dal maturovať sňho najstaršieho syna Svetozára, v maďarčine mehlého, i Jozef M. Hurban.

Moysesu vo všeličom hačila chudoba bansko-bystrickej diecézy. Zato on zavázil silou osobnosti svojej, ako bolo poznať i pri deputácii, ktorú viedol do Viedne pred panovníka v decembri 1861 s Memorandom slovenského národa a v septembri 1863-ho po ustrojení Matice Slovenskej. Po Moysesových slovách, nielen holdujúcich, ale i politizujúcich, Franc-Jozef (1863) povedal deputácii: „Teší ma vidieť vás u mňa opäť a prijať vďaka i oddanosť literárneho spolku Matice Slovenskej... Hotový budem vziať i napotom pod svoju ochranu verný slovenský národ. Ešte raz hovorím: tešilo ma. Povedzte to svojim rodákom.“

Na prvom shromaždení matičnom, ktoré ešte nie on otváral, Moyses nemal príležitosti povedať dlhšiu reč. Ale nasledovalo druhé shromaždenie, 1864-ho. Tu, keď umnými slovami dotkol sa povolania literárneho spolku v slovenskom národe, predseda Moyses v svojej otvárajúcej reči hovoril: „Núdz a úbohého národa nášho je nevýslovná, potreby jeho sú nesčíselné; tu teda vyžaduje sa myseľ úprimná a shodná, účinkovanie všestranné a napnutie nepretržené, aby sa toľká núdza zamedzila, aby sa v toľkej biede pomohlo, aby jeden celý národ zo sna smrti duchovnej mohol sa vzkriesiť k čulému, človeka dôstojnému životu. Čo keby sa stať hrozným

osudom nemalo, žiaducejšie by ovšem bolo, aby všemohúci Boh radšej vyhladil biedny náš národ s obličaja zeme, než aby sme po tisíc-ročnej duchovnej porobe ešte i budúce v podobnom otroctve sebe i celému človečenstvu na potupu živorili. Ale dôverujme v lepšiu budúcnosť! Sme ešte biedni, no kľičky radostnejšieho vývinu krásne sa ukazujú . . .“

Účinnok reči, povedanej dôstojnou, velebnou osobnosťou, celým mužom, bol taký, že superintendent Kuzmány, muž, nepoddajný každému dojmu, vstal a povedal, keď poslucháčstvo ešte ani nevydýchlo: „Toto je slávna, na Slovensku nikdy neslyšaná, svätá reč“. Hodža zas, hneď po Kuzmánym, nazval Moysesovu reč „slovom žalmov a citov slovenských.“ Svetozár Hurban poslúchal tu Moysesu ako 17-ročný študent, a po rokoch, 1897-ho*, napísal: „Slovo za slovom padalo priamo do duše. Nemohol človek vážiť a umom rozberať tok myšlienok, ale vibrovanie šľachetného citu rečníkovho prechádzalo do srdca poslucháča a oči zaplavily mu slzy, tak, že nevidel množstva ľudí okolo seba, ani svitu dňa z oblokov, len počul jemno-silný hlas tohoto veľkého človeka, syna slovenskej matičky.“**

* Život Štefana Moysesu, str. 114.

** Otec bol Štefan Mojžiš-Krajčo, roľník vo Veselom v Nitrianskej stolici, neďaleko Maduníc a Piešťan; matka Anna rod. Masarovičová. Sobrali sa manželia roku 1796-ho, a syn Štefan narodil sa im 24. októbra 1797.

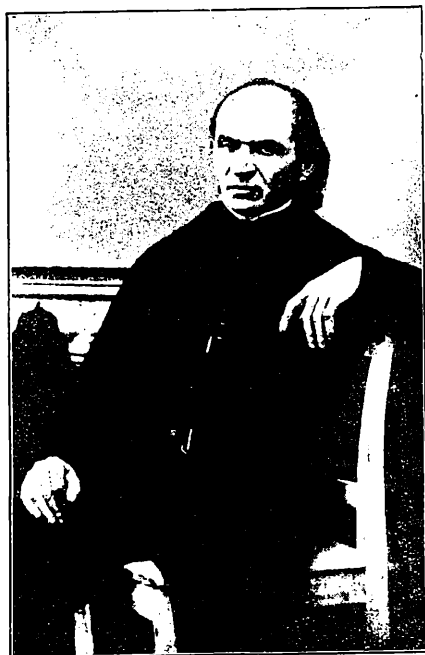
Slovenskí národovci z Martina domov vracali sa povzbudení, uradostení. Básnici, ktorým v 1850-tych rokoch otupno bolo, už ožili, a bolo poznať i v časopisoch, že v národe pribudlo ducha.*) Pekné obrazy daly by sa načrtať o tom, aká činnosť začala sa v dedinách, kde národovci boli kňazmi, učiteľmi. Po sjednocujúcej práci najlepších slovenských duchov v 1840-tych rokoch nemalým oslabením slovenskej národnej veci bolo, keď viedenská vláda od 1. januára 1850-ho prinútila „Slovenské Noviny“ odstúpiť od slovenčiny, v ktorej 1849-ho začaly vo Viedni vychodiť. Mysle, hoci nie nadhlo, pokonfundovaly sa a ešte Ma-

*) Okrem obširnejšej básne Ludovíta Kubányho, vzbudenej dňom 6. a 7. júna 1861-ho roku, máme od Andreja Sládkoviča epos *Svätomartiniadu*, od Janka Kráľa *Dumu slovenskú na pamiatku turčiansko-sv.-martinského sjazdu 6. júna 1861*; Kuzmány zaspieval: *Na deň 6. lipňa 1861*, *Na deň 4. augusta 1863* i *Svitaj, Bože*, Ján Botto: *Ohlas na „Hlas z Martina“*, *Šiesty lípeň 1861*, *Štvrtý august 1863*. Kráľova „Duma slovenská“ prináleží k jeho najkrajším básňam a mala také ostré šľahy politické, že v časopise „Sokole“, do ktorého bola poslaná, redaktor Pavel Dobšinský vyflačil ju neuznal za možné. Vyšla až 1895-ho, v Slovenských Pohľadoch (XV, str. 257–260). A tiež končila sa:

Kebych bol — ako nie — sokol sivokriely,
 lietal by ponad Váh, jak obláčik biely, —
 ponad Váh by lietal, na Študenti¹) býval:
 čiže by sa pekne na ten Martin díval.

¹ Študenec, vrch nad Turanmi v Turci.

tica Slovenská vo veci spisovnej reči slovenskej našla pri svojom vzniku nedostatočne ustálený stav. Ale ona, Matica — nie bez zásluhy i osobnosti

Andrej Sládkovič.

Moysesovej — s takou vážnosťou vstúpila do života, že hneď po prvých rokoch jej činnosti slovenský národný život predstavoval vôbec samú

jednotnosť, samú ustálenosť. Spisovná reč slovenská, Maticou Slovenskou predstavovaná, tak pevne stála, že 1867-ho utvorená peštianska vláda proti nej neodvážila sa podniknúť ničoho, a v nej, v reči Sládkoviča, Chalupku, Janka Kráľa, Kalinčiaka, Jána Bottu, vydávala učebné knižky elementárne pre celé územie slovenského jazyka.*

Slabosť národného života slovenského i pri takom oživení bola v tom, že mali sme — málo ľudí. Ak umrel na slovenskej dedine farár alebo učiteľ národovec, na jeho miesto ľazko bolo postaviť tiež národovca, a maďarón zkažil, čo jeho predchodca dobrého vykonal. Z pokolenia, ktoré rástlo v tých mŕtvych 1850-tych rokoch, slovenskej veci málo podpory pribudlo. Pritom, keď Matica Slovenská tak mnohosľubne zjavila sa v slovenskom živote, už nebolo ďaleko do 1866. a 1867-ho roku.

Austria roku 1866-ho prehrala vojnu proti Prusku, a pokorená, vojensky oslabená vyrovnala sa s Uhorskom tak, že Maďarom cele vydala do moci Slovákov, Rusov, Rumunov a Srbov krajiny. Prední ľudia slovenskí, i keď začalo sa daríť ich národnej veci od 1861-ho roku, boli

* Keď potom už nebolo Matice Slovenskej, od 1875-ho, pre východných Slovákov ministerstvo vydávalo tie knižky vo východnom dialekte slovenskom. Vedeli oni, že tak skorej dôjdu tie školy k reči maďarskej.

ustarostení strany budúcnosti. V svojom prvom osvedčení národnom, v Memorande martinskom, vyzývali uhorských Srbov, Rumunov, Rusov k solidarite, čiže jednotne konať, postupovať v politike a navzájom brániť sa proti Maďarom. Moyses už 1862-ho písal Kuzmánymu, že politika vlády (viedenskej), nevediacej kam z konopí, nedrží sa požiadavku spravodlivosti. Jestli je vraj rakúska vláda tej mienky, „že sa jej problematické polozenie ľahšie dá zaplášť nadvládou maďarského živlu, než spravodlivosťou naproti nemaďarským živlom krajiny“, my nedomôžeme sa ničoho. A doložil, že u Nemca súcitu so Slovanom predpokladať nemôžeme.* Štefan M. Daxner zas hneď po októbrovom diplome 1860-ho v liste svojim gemerským priateľom volal do Rakúska Slovanom, že Viedeň vydá uhorských Slovanov Maďarom do moci, aby nimi zosilnené maďarstvo pomáhalo Nemcom nivočiť slovanské národy v Rakúsku. – Slováci predvídali, čo môže nastať, ale staváť sa proti tomu nemali možnosti.

Po vyrovaní medzi Viedňou a Uhorskom snem peštiansky vyniesol i zákon o „národnej rovnoprávnosti“ (zák. čl. 44: 1868), Franc-Jozef potvrdil ho svojím podpisom, sankcionoval, ale z ustanovení toho zákona do života neuviedlo sa ani lítery. Hneď prvý minister vyučovania,

* Slovenské Pohľady 1897, str. 52.

barón Jozef Eötvös, v slovenskej Modre a v slovenskom Kláštore pod Znievom postavil maďarské učiteľské ústavy (preparandie). To jest, keď učiteľov pre slovenské dediny šli po maďarsky vychovávať a učiť, to znamenalo, že zamýšľajú maďarčiť slovenskú školu počnúc od abecedy. Zákon „o národnej rovnoprávnosti“ bol tu len slepiť oči. Veď nemal ani záverky, ktorou sa ustanovuje, kto je povinný uviesť zákon do života.

Roku 1866-ho, po smrti Karla Kuzmányho, za prvého podpredsedu Matice Slovenskej vyvolili Viliama Paulíny-Tótha, ktorý ako redaktor zábavno-poučného časopisu „Sokola“ bol prešiel bývať z Budína do Skalice, k vóli tlačiarňi Škarniclovej. Teraz, ako spravujúci podpredseda Matice Slovenskej, presídlil sa do Martina. Paulíny vedel tvoriť; dokonal i to, čo Kuzmány bol začal, a stavál i nové veci. O rok, 1867-ho, už založili i otvorili tu slovenské nižšie gymnázium. Vznikla (1868) i sporiteľňa, napomáhať hospodársky, priemyselný a obchodný život. Na začiatku 1870-ho už bolo otváranie kníhtlačiarne, a „Pešibudínske Vedomosti“ prešli z Budína sem, nazvané tu Národnými Novinami. S nimi, ako redakcia, prišli Mikuláš Št. Ferienčík, Ambro Pietor a Andrej Černiansky. Spravovať kníhtlačiareň vyvolili Jána Francisciho, z Revúcej, kde od 1868-ho žil na penzii.

A medzitým čo rok bolo ťažšie pre slovenský život, národným snahám nemohlo sa náležite dariť. Jednako účinky prvých shromaždení martinských nezanikaly. Moderný štátny stroj je veľká sila: stavá sa proti nej nie je pre každého človeka. U nás už bolo tak zle, že slovenskými národovci ostávali iba takí, čo boli hotoví boriť sa neprestajne, na všetky strany, a martinské shromaždenia ešte bývaly výročným sviatkom slovenským, od roka k roku najväčšou radosťou slovenských rodín. Po zatvorení Matice Slovenskej a rozpustení slovenských gymnázií i učiteľského ústavu od 1875-ho za štyri roky nebolo shromaždenia. Nedobrý účinok surového úderu nemohol sa neukázať. A v Martine ani nebolo kde shromaždiť sa väčšej spoločnosti, na obvyklý spôsob so shromaždením v súvislosti zahrať divadlo a posadať si k spoločnému obedu. Lebo dom Matice Slovenskej, v ktorom bola priestranná sála i s divadelným javištom, tiež konfiškovali a v ňom umiestili štátné úrady. Pravda, taký stav nesmel dlho trvať: primeraná miestnosť sa stvorila, a augustové shromaždenie 1879-ho svolala Živena, do tých čias znaku života málo prezradzujúci spolok slovenských žien. Hneď na toto prvé shromaždenie prišlo i viac českých hostí, s básnikom Adolfom Heydukom, ktorého kytica milých, srdečných spevov „Cymbál a husle“, ve-

novaných Slovensku, bola vyšla práve v tieto hluché roky (1875–79) slovenského života. Bystrý Slovenský Spevokol martinský večer v deň shromaždenia menom vďačných Slovákov v akte primerane scenovanom ovenčil básnika. Shromaždeniu i to dodalo slávnostného rázu, slovenské city sa zohrialy. A shromaždenie augustové viacej nevystalo.* Slovenské mysle osviežiť znamenite pomohla výstavka slovenských krojov a výšiviek, otvorená v deň augustového shromaždenia 1887-ho roku; výstavka trvala bezmála štyri týždne — bola príležitosť prísť do Martina.** Keď zatým založila sa Muzeálna slovenská spoločnosť (Martinu prišiel na pomoc Andrej Kmeť), výročné shromaždenia augustové svolávala so Živenou ona.

Spisovateľka slovenská, ktorá ako mladá deva začala chodiť do Martina, keď Moyses a Kuzmány už dávno odpočívali v svojich hrobch, keď nebolo už ani Hodžu, Sládkoviča, ba ani samej Matice Slovenskej s Paulíny, Červenom, Závodníkom, keď Sasinek žil za hranicou Uhorska utiahnutý a svolávaly Slovákov do Sv. Martina už rečené dva spolky, — po rokoch takýto obraz podala o našich shromaždeniach:

* Len 1881-ho, po veľkom ohni martinskom.

** Výstavku navštívil z Prahy i profesor T. G. Masaryk, a z toho začala sa známosť pána prezidenta i jeho rodiny s Turcom.

Bol koniec júla. Vo všetkých domácnostiach martinských riadenie, čistenie, pripravovanie. Večer dvorana Domu (Národného) ozývala sa od spevu mládeže — i tam prípravy k shromaždeniu...

A všade o tom vraveli po domoch. Domáce panie prezeraly kurence a kačice, či už majú dostatočnú okrúhosť; ich dcéry, všetky tie pekné, mladé Viery, Olgy, Aničky, Eleny, mali moc roboty: cez deň pomáhali mamičkám, pritom starať sa o bálové šaty a kroj, učí sa divadelnú úlohu, a večer „na spev“.

„Kto príde k vám na skromaždenie?“ bola stála otázka.

Nemohlo byť domu, kde by neboli čakali hostí. Čím väčší dom, tým viac hostí, a — tým neznámejších...

I v Muzeu, tejto našej perle, prípravy. Na poradiach vážnych pánov a dám rokovalo sa o významnej práci nášho slovenskeho života. A nad tým svietilo letné slniečko; utešené turčianske hory okolo Martina ako by rástly, aby videly, čo sa to tam robí dolu v doline...

V celom meste slávnostný ruch; v domoch vôňa čerstvého pečiva... všade čisté záclony, kľučky ako zo zlata, deti a slúžky rozčulené, a domáca slečna hádam tiež...

A letely zvesti mestom: 700 Čechov príde! 50 Poliakov! S Dolnej zeme 400 gazdov... A na širom Hornom Uhorsku a Dolnej zemi ľudia cítili v prvé augustové dni ten sladký nepokoj, ako lastovičky, keď na jar majú sa k nám vrátiť... Tak i my Slováci. Ztratený ten rok, keď sme nemohli ísť na shromaždenie do Martina!...

A konečne prišiel augustový prvý utorok.* Ľudia z Prešporskej, Liptova, Oravy, Trenčianskej, Hontu, Šariša, zo Zvolenskej, z Gemera, Pešti a s Dolnej zeme pohli sa, ťiahnutí magnetickou silou lásky k slovenčine. Železničné vlaky preplnené. Živo je v Žiline, na Vrútkach — tam schádzajú sa železničné čiary. Pekný a dojímavý pohľad: starí páni farári, katolícki i evanjelickí, slovenská inteligencia so ženami a dcérami, a v krojoch slovenskí gazdovia. Ako by i kolesá takého vlaku spievaly po slovensky, kým, naprataný hosími, letel z Vrútok do Martina. Všade všetko po slovensky. Známi sa videli, neznámi predstavovali. Na martinskej stanici stisk národa. Každá domácnosť vyslala niekoho čakať hostí. Prišli — a za pol hodiny umiestili pár sto ľudí. Nezapomenuteľný Ondriško Halaša bol prvý „quartier-meister“.

A zas sa ozývalo: U Mudroňov majú 30 hostí! U Dulov čakajú toho a toho. A kto je u Kohútov? ... Redaktori mali plné ruky roboty: neznámejší šli rovno do redakcie.

Prvý večer: divadelné predstavenie. Dvorana „Domu“ („Národným“ zvať ho nedovolili) sa naplní. Krásny obraz! Toľko ľudstva, a v srdciach majú tú istú myšlienku: „Po roku sme sa zasa sišli! Priviedli sme i to, čo nám je najdrahšie, naše deti, aby sa zohrialy na ohnisku lásky k národu. Naširoko sme roztratení, ale srdcia nám jednako bijú, či Orava, či Dolná zem — jednako.“

Predstavenie sa začína. Opona sa zdvihne, majestátne dojímavé zvuky „Hej, Slováci!“ vlnia

* Shromaždenia bývaly v prvý týždeň augusta.

sa poverím. A nám, čo žijeme osamotení na slovenských strážach, hrajú pritom slzy v očiach... Na javišti stojí kvet našej mládeže. Dievčatá v krojoch zo všetkých slovenských krajov. Robia ich tie kroje takými peknými? Nevieť; ale krásné sú! Tam stojí čerňaša — ani typ juhoslovanský, a pri nej dievča blond, ako zlato zrelej pšenice — pod obočím záhadne pekné oči. Pre toho, kto to prvý raz videl, nezapomenuteľný obraz.

A dole pred javišťom mužskí, ženské, deti — mnohé v krojoch. Všetko sa to zná, poznáva, kyvká si, prihovára sa známym. Bože, je to div? Už naši starí rodičia sa navzájom poznali...

Nálada počas predstavenia je výborná. Cigáni hrajú naše krásne pesničky, tvoria sa menšie-väčšie skupiny, politizujú: panie rozpomínajú sa na časy, keď ony prišli po prvý raz do Martina, a mládež — žije prítomnej krásy.

Po divadle obecnosť sa rozchádza, lebo zajtra bude najvýznamnejší deň — vlastné shromaždenia...

A zasa len ten cit radosti, keď sa človek obzrie. Koľko nás je, chvalabohu, koľko nás je! Krv rýchlejšie prúdi, srdce tuhšie bije.

Je po vlastných shromaždeniach, po porádach a prednáškach — obecnosť schádza sa v dvorane „Domu“ na spoločný obed.

Sála sa plní. Charakteristicky pekné tváre našich kňazov, ostré profily, pekné šedivé vlasy, a napravo, naľavo naša mládež — naša budúcnosť. Obecnosť si nenúteno sadá, známy so známym, a neznámym zdvorile a s vďačnosťou robí sa miesto.

A razom slávnostná tichosť: utešené zvuky Staro-slovanského Otčenáša* zatrasú srdcami. V tej chvíli nebolo možno neprecítiť celý žal i nádeju, boj i túžbu nášho národa.

Začne sa obed. A zasa zjaví sa na podiu náš milý, drahý Spevokol, a strieborné hlasy dievčenské miešajú sa s tmavými mužskými hlasmi.

Nálada je výtečná. Začínajú sa prípitky, vážné i žartovné, dlhšie-kratšie...

Večer pre mládež je vrchol všetkého: slovenská zábava.

Ó, ten prvý bál v Martine! Hodno je tomu k vôli sa narodiť! Aspoň tak mysľievaly naše mladé dievčatá. Veď ich tu uvádzajú do našej spoločnosti, tu ich predstavia verejnosti. A všetky tie počerné i belavé hlavičky už týždne pred tým snívajú o bále „na shromaždení“...

Na druhý deň predpoludním návštevy. Dievčatá sú také čerstvé, ružové, ako keby boly celú noc spaly.

Popoludní vychádzka do hory, „pod Stráne“... Cesta zlá, a veselosť jednako aká!... Pod svrčianami už peče sa „zbojnicka“. Nieko robí dymník — dym sa dvíha ponad stromy, muzikanti hrajú „Hojže, Bože!“ Mladé hlasy spievajú... Posledný valčík na zlatom prachu Kola — ešte raz sa zakrúžia sukničky. Nikda slniečko tak krásne nezachodilo, ako dnes... Mládež ide domov peši.“** —

* Spoločný obed v dvorane začínal sa vždycky tak, že Slovenský Spevokol martínsky vystúpil na javište a zaspieval Staro-slovanský Otčenáš, skladbu Jána L. Bellu. Obecenstvo pri stoloch, rozumie sa, poslúchalo stojačky.

** Elena Ivanková, v Národných Novinách 1917, č. 91, 93

Od druhej polovice 80-tych rokov viac ráz bolo, že v deň pred shromaždením prikázalo sa, aby každý obyvateľ oznámil svojich hostí v služnovskom úrade. Ináčej následku to nemalo: hostia zväčša ani nevedeli, že sú oznámení, zapísaní. Vôbec hosť v Martine, čo by odkiaľ bol býval, pri shromaždeniach až do svetovej vojny nemal s politickým úradom nijakej nepríjemnosti. Na shromaždenia, schôdzky a rozličné návštevy úrady tu boli už privyknuté, ako na nejaké pre nich nevyhnutné zlo – trpely to. Cudzí v Martine len nesmel ukázať, že si niečo zapísal (hoci by to bol akcent slovenského slova, alebo veta z prstonárodnej pesničky!): takých posledného času nepohostinsky odpravili z mesta najbližším vlakom.

Dňa 6. júna 1886-ho nedovolili zasvätiť 25-té výročie Memoranda slovenského. Ale so zástupmi, ktoré poschodily sa do mesta z turčianskych dedín, zaspievali sme si a povedaly sa i reči politické — bez spomenutia Memoranda. Horšie mohlo sa stať v júli 1893-ho, pri svätení storočnej pamiatky narodenia Jána Kollára, spevca „Slávy dcery.“ Vo výročný deň predpoludním dvorana Národného Domu bola už naplnená obecenstvom, hosťmi i zďaleka prišlými, a vtedy padlo i ministrom vnútra nariadené slovo: „Rozpustiť!“ Žandári už stáli pri hlavných dverách dvorany, na znamenie, že kto neodíde z vlastnej vôle, bude prinútený. Ale

vtedy Matúš Dula, ktorý dnes chodí ťažko nahnutý, kyvkajúc sa, ani čo by bol nevládny sprotiviť sa i muche, – vtedy Matúš Dula s junáckym gestom postavil sa v dvorane na vyvýšenejšie miesto a povedal hlasom zvonivým: „V súkromnom dome nemôžu sa zastarieť do nás. Ja pozývam Vás všetkých k sebe. Ako hostia môjho domu zmeštíte sa všetci v priestranej záhrade.“ Zástupy z Národného Domu čo chvíľa boli už u Dulov. Čo do podstaty veci odbavila sa tam, v záhrade, i slávnosť. Odporom duch len ožil. V netesnom dome, v záhrade i po dvore účastníci hemžili sa do večera. Koľkým len dostalo sa miesta pri stole, toľkým striedave podávali obed, olovrant i večeru. Pani Dulová, zprvu zarazená návalom nepredvídaných, nečakaných hostí, čím dlhšie ostávali, bola im tým milšia a sama v duši tým spokojnejšia. Nemrzelo nikoho, že prišiel do Martina...

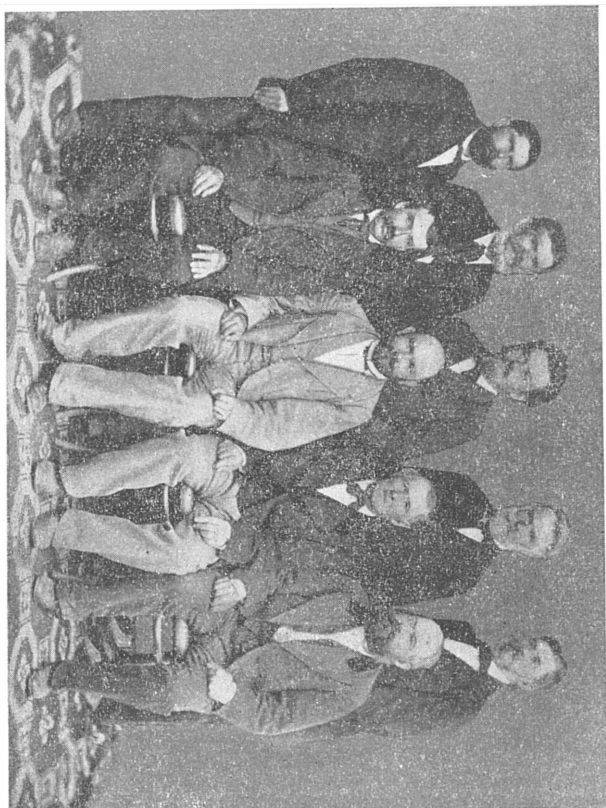
Martinčania vynasnažovali sa, aby sa ich hostia dobre cítili.

Prídavok.

Na 36. strane je zmienka, že patentálny superintendent Karol Kuzmány pre mďarónske výčiny v Banskej Bystrici nemal pokoja a prešiel bývať do bezpečného Turčianskeho Sv. Martina. K tomu pridať možno, že z Bystrice Kuzmány najprv vrátil sa do Viedne a odtiaľ spravoval slovenské ev. cirkve, sriadené na základe cisárskeho patentu, vydaného 1. septembra 1859. Ale protivníci neprestávali búriť proti nemu, že je superintendentom bez cirkvi, bez fary. Vtedy ev. cirkev turčiansko - sv. - martinská k svojmu Jozefovi Horvátovi vyvolila si za farára i Kuzmányho, a on, superintendent, v apríli 1863 zanechal Viedeň, prišiel do Martina, do martinskej cirkvi, a odtiaľto spravoval svoje sbory. Svätý Martin vyvolil Kuzmányho i za svojho čestného meššana.

*

Obrázok tu umiestený je už z pozdejšieho času, asi z roku 1871; ale sú na ňom: *Pavel Mudroň* (v rade sediacich odľava druhý), rychtár *Andrej*

Švehla (odľava tretí), *Pavel Galo* (v rade stojacich odľava prvý), *Daniel Thomka* (druhý), *Ján Šimko Klanica* (štvrtý) a *Ján Belička* (piaty), ktorých podpisy, medzi inými, máme i na pamätnom uzavretí mesta zo dňa 9. mája 1861-ho, ktorým Turčiansky Sv. Martin svolával na 6. júna národné shromaždenie slovenské. Ostatní traja na obrázku sú: Ján Galanda (sediaci zľava prvý), Fraňo Šimko (štvrtý) a notár Baltazár Thomka (v rade stojacich prostredný).

Andrej Švehla v tom mestskom shromaždení 9. mája 1861 bol navrhovateľom (pravda, veci dohovorenej). Zatým dlhé časy býval rychtárom. Roku 1864-ho, pred druhým shromaždením Matice Slovenskej, on vítal v meste biskupa Moysesu.

Ukazovateľ.

I. Vecí.

Básne národným shromaždením 1861-ho roku vzbudené	27—58
Cirkevno-literárna škola v Ostrihome (1861)	33
„Concordia“, almanach	22
„Cymbál a husle“ Adolfa Heyduka	63
Cyrilo-metodejské jubileum v B. Bystrici	39
Divadlá slovenské	10, 13, 15, 18, 19, 31
„Divotvorný klobúk“, od Klicperu	19
Diela Jána Hollého vydané	37
Dobrovoľníci slovenskí (1848)	14
Dom Matice Slovenskej	52
„Drotár“ Jána Palárika	19
Duch v rodine A. Sládkoviča 1863-ho roku	39
Duchovenstvo katolícke	23
Germanizácia na Slovensku za Bacha	41
„Incognito“ Jána Palárika	18
Kmeľ Andrej vstupuje v Ostrihome do seminára (1861)	32
Kuzmány v Martine	71

Latina v dedinských školách slovenských	3
„Lipa“, almanach 1860	22
Maďarčina v slovenských školách	3
Maďari, „kým nebudú musieť, nepovolía Slovákom“	33
Maďarizmus od r. 1790	4
Matica Slovenská	36, 38, 39, 42, 63
Matica Slovenská povolená, otváraná	36–51
Matica Slovenská založená „v tisíročnú pamäť pokresťanenia Slovákov a uvedenia slovanskej písemnosti“	50
Memorandum slovenské (1861)	25–33
Memorandum, oddávané predsedníctvu snemovne	34
Moyses tajným radcom	50
Moysesova reč na druhom valnom shromáždení Matice Slovenskej	56
Muzeálna slovenská spoločnosť	63
Nálada slovenských rodín od 1861-ho roku	40
Národné shromáždenie slovenské v júni 1861	26
„Národné Noviny“	62
Národnostného sporu pri latine nebolo	4
Nemci na Slovensku	9
„Obžinky“ Jána Palárika	31
Osobnosť slovenského národa a „Slovenské okolie“	29
„Pešťbudínske Vedomosti“	9, 22, 25, 33, 62
— — — ich kaucia	23
Pongráčovská biblia	5
Prirodzené právo pro'í právu historickému	29
„Priateľ školy a literatúry“	22
Protesty proti martinskému shromáždeniu a slovenskému Memorandu	35

Prsteň a náramnica na pamiatku 6. a 7. júna 1861	40
Roky 1866 a 1867	60
„Slováci spoja sa so stomilionovým Slovanstvom“	34
Slovenské gymnázium v Martine	62
„Slovenské Noviny“, viedenské	15
Slovenské Okolie	29
Slovenskí bohoslovci v Ostrihome v jeseni 1861	32
Slovenský duch v Turci	19—22
Slovenský Spevokol martinský	64
„Sokol“ časopis	22—33
Solidarita nemaďarských národov Uhorska	30
Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej	37
Staro-slovanský Otčenáš	68
Svätenie storočnej pamiatky narodenia Jána Kollára	69
„Svitaj, Bože!“	48
Tatrín, spolok literárny	37
Turčiansky Sv. Martin stavia dom pre Maticu Slovenskú	
Účinky Matice Slovenskej	54
Vítanie biskupa Moysesu v Turci pred otváraním Matice Slovenskej	40
Viedenská politika a Maďari	6—8
Vyslanstvo Matice Slovenskej u cisára vo Viedni	56
Zemianstvo slovenské a maďarčina	5—7
Zemianstvo slovenské a slovenská reč	5
Zemianstvo turčianske a martinské divadlo	32
„Zora“, almanach	37
Živena	63

II. Mien.

	Strana.
Bachát Daniel	16
Bakulíny Michal	28
Bánóci Jozef	21
Bazovský Pavel	19
Beblavý Pavel	55
Belička Ján	73
Bella Ján L.	68
Benicky Albert	32
Benicky Ludvik	14
Benko Ján	21
Bernát Ján	19
Blatnica	20
Botto Ján	21, 60
Brezno (a Matica Slovenská)	38
Brozik Andrej	48
Bulla Fraňo	21
Bystrička	19
Capko Ján	21
Cyryl a Metod, apoštolovia slovanskí	48
Černiansky Andrej	62
Černý Emil	18
Červen Tomáš	48, 49, 64
Čipka Ján	38
Čulen Martin	55
Daxner M. Štefan	25, 28, 29, 46, 61
Deák Fraňo	31, 33, 34
Dobšínský Pavel	22
Džavie	20, 21, 42
Dula Matúš	70
Dula Matúš starší	20

Eötvös Jozef	34, 62
Ferienčík M. Št.	62
Filo Fraňo	21, 49
Francisci Ján	28, 38, 46, 48
Galanda Ján	73
Galbavý Ján	46
Galo Pavel	73
Galo Pavel Kľačanec	14
Gazdík Ján	13
Gotčár Ján.	38, 46, 48
Hamuljak Martin	23
Hanuš Jozef	7
Heyduk Adolf	63
Hodža Andrej	13, 19
Hodža Michal M.	14, 19, 40, 41, 57, 64
Hoič Samuel	39
Hollý Ján	8, 23
Horvát Jozef	12, 13, 71
Hrušovský Štefan	55
Hurban Jozef M.	14, 19, 34, 36, 40, 41, 46, 50, 55
Chalupka Ján	13
Chalupka Samo	60
Ivanková Elena	68
Izák Ján	19
Jaseno Horné	20
Jesenský Ďurko Ďurké	20
Jesenský Ferko	20
Jesenský Fraňo	12
Jesenský Ján	13, 25
Justh Jozef	15, 31, 34

Kadavý Ján	48
Kalinčiak Ján	3, 13, 60
Kardoš Adam	47
Kláštor pod Znievom	21
Klicpera V. K.	13, 19
Kľuch Ďurko	21
Kmeť Andrej	32, 64
Kohút Ján	12, 32
Kohút Jožko	12, 15—18
Kollár Ján	8, 20, 37
Konček Ján	21
Korbeľ Ján	20
Kossuth L.	7
Kováč Ján Brokuta	21
Kozáček Jozef	37
Kráľ Janko	20, 60
Kramár Martin	13
Kramár Samuel	13
Krman Pavel	16
Krupec Jozef	19
Krupec Rudolf	19
Kubány Ľudovít	21, 34
Kučera Ján	13
Kuzmány Karol 19, 36, 37, 43, 46, 48, 49, 57, 61, 62, 64, 71	
Kysel' E.	54
Lamanskij V. I.	51
Lány Samuel	19
Lichard Daniel	37
Loos Jozef	18
Lučánsky Peter	19
Masaryk T. G.	64
Matúška Jur	46

Mác Pavel	21
Melfelber Žiga	31
Meša Jozef	20
Mikler Samuel	16
Milec Samuel	13, 19
Mocko Ján	55
Moravčík Ján	47
Mošovce	20
Moyses Štefan	40—51, 56—59, 61, 64
Mráz Fraňo	54
Mudroň Pavel	12, 15, 17, 18, 26, 28, 31, 49, 71
Munkay Ján	48
Nandráži Matej	36
Necpaly	12, 19
Novák Samuel	47
Olejkári	20
Orsák Fraňo Kužeľeje	21
Országh Ján	21, 42, 49
Országh Ján Mareta	21
Országh Jozef	21
Ožegović Metel	51
Palárik Ján	17, 18, 31, 38
Palkovič Jur, kanonik	23
Paulíny-Tóth Viliam	38, 46, 62 64
Petian Natan	37
Pefko Jozef	21
Pifo „starý“	18, 28, 48
Pivko Ambro	32
Pietor Ambro	62
Podhradie	21
Radlinský Andrej	37

Rajevskij M. F.	51
Révay Šimon barón	31, 34
Rizner Jozef	21
Rudnay Alexander	23
Sasinek Fr. V.	23, 24, 25, 64
Sládkovič Andrej	36, 39, 59, 60, 64
Sloboda Daniel	36
Smetana Jozef	21
Solferino	9, 15
Strossmayer J. J.	51
Sučany	19
Svätý Ďur	1
Svätá Mara	21
Szentiványi Martin	31, 34
Szirmai Anton	7
Šafárik P. J.	36
Šefraníci	20
Šimko Ján Klanica	73
Šimko Fraňo	73
Šípka Samuel	13, 15
Škultéty Jozef inžeuier	21, 49
Šoltés Andrej	20
Šoltés Jur	20
Šoltés Karol	12
Šparnenzis E.	14
Štefančok Karol	36
Štefanovič Samuel	25
Štúr Ludovít	14, 19, 23, 40, 41
Šujanský Fraňo	20
Švehla Andrej	73
Thomka Baltazár	73

Thomka Daniel	73
Toček Ďurko	21, 42
Tomčík Ondrej	13
Turany	19
Turčiansky Sv. Martin	10, 12,
14, 16, 18, 25 26, 36, 38, 39, 41, 52, 63, 64, 71, 73	
Vagáč Florian	32
Viktorin Jozef	22
Závodník Štefan	47, 64
Záturčie	19
Zechenter G. K.	54

D. D. 65

57

57 615

1

SNK - Martin

17A0370051

